

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2006: 129
ISSN 1404-0891

Alternativ hylluppställning

En studie på Jönköpings stadsbiblioteks barn- och ungdomsavdelning

CHARLOTTA ALBERIUS
BIRGIT NYLANDER

HÖGSKOLAN I BORÅS

© **Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande

Svensk titel: Alternativ hylluppställning – En studie på Jönköpings stadsbiblioteks barn- och ungdomsavdelning

Engelsk titel: Alternative arrangement of books – A study in Jönköping public library children and youth department

Författare: Charlotta Alberius, Birgit Nylander

Kollegium: 3

Färdigställt: 2006

Handledare:

Abstract: In this Master we have studied classification system and alternative arrangements of books in a public library.

The public libraries in Sweden use the SAB classification system. This system was created nearly a hundred years ago in order to suit the librarians and the Swedish society at the time. Today many library users find the system difficult to understand. This and other factors have inspired a number of libraries to arrange books in an alternative and more user-friendly way.

We chose Jönköping public library to study their alternative arrangement of fiction books for children and youth. The purpose was to find out why and how the new alternative arrangement of books was done and where the inspiration behind the changes came from. We also wanted to know how the new shelf system had been perceived by the children and the personal staff.

We made interviews with three librarians in the library and a questionnaire to the children who visited the library. In order to get a theoretical background we studied classification and alternative shelf systems in literature and in a few Masters.

It seems that the main purpose behind the alternative arrangements in Jönköping public library was to make the library more user-friendly and self-instructive. In both interviews and questionnaire the respondents gave a positive picture of the new shelf-system.

Nyckelord: alternativ hylluppställning, SAB-klassifikation, Indexering, Jönköpings stadsbibliotek, användarvänligt

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNING	1
1.3 DEFINITIONER	2
1.4 AVGRÄNSNINGAR	2
2 METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	4
2.1 URVAL AV BIBLIOTEK	4
2.2 METOD	4
2.3 KVALITATIVA INTERVJUER	5
2.4 ENKÄTUNDERSÖKNINGEN	6
2.5 LITTERATURSTUDIER	7
2.6 UPPSATSENS UPPLÄGGNING	8
3 ATT ORGANISERA KUNSKAP: TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	9
3.1 KATALOGISERING, KLASSIFICERING OCH INDEXERING	9
3.2 KLASSIFICERING OCH INDEXERING AV SKÖNLITTERATUR OCH BARNLITTERATUR	10
3.3 KLASSIFIKATIONSSYSTEM	12
3.3.1 SAB-SYSTEMET	12
3.4 HYLLUPPSTÄLLNING	13
3.5 BARN PÅ BIBLIOTEK	15
4 FÖRSÖK MED ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR	18
4.1 ETT TIDIGT FÖRSÖK I USA	18
4.2 ETT TIDIGT FÖRSÖK I SVERIGE	18
4.3 NYARE FÖRSÖK INTERNATIONELLT	19
4.4 NYARE FÖRSÖK I SVERIGE	19
4.4.1 KAMPEN-PROJEKTET	19
4.4.2 GÖK-PROJEKTET	21
4.4.3 ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR ENLIGT MAGISTERUPPSATSER	23
5 REDOVISNING	26
5.1 JÖNKÖPINGS STADSBIPLIOTEK	26
5.2 BARN- OCH UNGDOMSAVDELNINGEN	26
5.3 INTERVJUER MED BARN- OCH UNGDOMSBIBLIOTEKARIER	29
5.3.1 KLASSIFIKATIONSSYSTEMET, KATALOGEN OCH HYLLPLACERINGEN	29

5.3.2 JÖNKÖPINGS STADSBIBLIOTEKS ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNING	30
5.3.3 UTVÄRDERING AV DEN ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGEN OCH FRAMTIDA VISIONER	32
6 INSAMLING AV ENKÄTER	34
6.1 REDOVISNING AV ENKÄTUNDERSÖKNINGEN	35
6.2 RESULTAT AV ENKÄTER INLÄMNADE AV KLASS 5	40
7 DISKUSSION OCH ANALYS	41
7.1 ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR	41
7.2 SAB-SYSTEMET OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR	42
7.3 BARN OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR	44
7.4 JÖNKÖPINGS STADSBIBLIOTEK OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR	45
7.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER.....	49
8 SAMMANFATTNING	51
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	53
BILAGA 1 INTERVJUMALL.....	57
BILAGA 2 ENKÄT.....	58

1 INLEDNING

1.1 BAKGRUND

Det svenska klassifikationssystemet, SAB-systemet, publicerades i början av 1900-talet av Sveriges Allmänna Biblioteksförening. Detta svenska system skapades inte efter något utländskt system utan anpassades efter svenska förhållanden (Hansson 1996, s. 8). Idag återfinns SAB-systemet på de flesta folkbibliotek men försök ha gjorts på olika bibliotek att frångå systemet när det gäller mediernas placering i hyllorna. I denna uppsats vill vi studera hur medierna finner sin plats på hyllan i det svenska klassifikationssystemet.

Vårt sätt att se och strukturera kunskap på idag är inte desamma som det var när systemet skapades. Därför upplevs SAB-systemet ibland som förlegat och svårförstått. Det är inte ovanligt att bibliotek hittar alternativa hylluppställningar, alltså en placering av medierna i en från SAB:s avvikande ordning. För visst är hylluppställningen viktig för bibliotekens låntagare trots att vi idag har online-kataloger som vägleder oss snabbt till det dokument vi söker. Hylluppställningen är fortfarande viktig för låntagarens upplevelse av biblioteket.

Då vi båda arbetat med barn och deras väg till kunskap är vi intresserade av hur biblioteken kan hitta alternativa hylluppställningar som underlättar för barnen att finna sig till rätta på biblioteken. Vi tror att barnavdelningar kan vara mer flexibla än vuxenavdelningar vid hylluppställningen. Beståndet på en barnavdelning är ofta mer övergripbart än på en vuxenavdelning vilket gör det lättare att arbeta med alternativa hylluppställningar. Kanske är det så att bibliotek idag inte alltid behöver arbeta så långsiktigt utan mer tänka i banor av aktualitet och profilering. Hur kan ett bibliotek förändra och förbättra den traditionella biblioteksmiljön och finna andra vägar att exponera bibliotekets samlingar på ett mer låntagarvänligt sätt?

1.2 SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNING

Frågan om hur kunskap ska organiseras ligger till grund för denna uppsats. Målet vi söker när vi organiserar är att vi lätt sedan ska kunna återvinna. Ett viktigt hjälpmedel för att låntagarna ska kunna finna det eftersökta är mediernas placering på hyllorna.

Eftersom vi valt att förlägga vår undersökning till en barnavdelning måste vi beakta barns tankemönster och verklighetsuppfattning. Svensk biblioteksförening har utarbetat rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet, baserade på FN:s deklaration om barns rättigheter.

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet (FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 3).

I Svensk biblioteksförnings rekommendationer står bland annat att biblioteken ska ha barnets perspektiv som utgångspunkt i verksamheten, att biblioteken ska stimulera till nyfikenhet och läslust och att biblioteken ska uppmuntra till barns och ungdomars eget kunskapsökande (*På barns och ungdomars villkor: Svensk biblioteksförnings rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet 2003, s. 2*).

Syftet med uppsatsen är att undersöka ett bibliotek som har frångått SAB-systemets hylluppställning och hittat ett alternativt sätt att ordna bibliotekets barnmedier. Vi har särskilt riktat in oss på skönlitteraturen och vi vill undersöka syftet och bakgrunden till den alternativa hylluppställningen och se hur dessa fungerar i praktiken. Vi har formulerat följande frågeställningar:

1. Varför har biblioteket gjort en ny hylluppställning och hur ser det nya systemet ut?
2. Vilka tankar ligger bakom och varifrån har inspiration hämtats?
3. Hur fungerar det nya systemet för de anställda och hur fungerar det för låntagarna?

1.3 DEFINITIONER

Det svenska klassifikationssystemet heter Klassifikationssystem för svenska bibliotek och i uppsatsen använder vi oss av förkortningen *SAB-systemet*.

Bibliotekets nyttjare kan benämnas på flera olika sätt till exempel besökare, användare eller låntagare. Vi kommer i denna uppsats att använda termen *låntagare*. Eftersom den undersökningsgrupp vi studerat är barn och de använder biblioteket som låntagare, anser vi att det begreppet är mest adekvat för just denna uppsats.

Med alternativ hylluppställning menar vi en hylluppställning som bryter samlingen på ett sätt som avviker från det rådande klassifikationssystemet. Detta benämns i viss litteratur som utbrytningar eller avvikande hylluppsättningar men vi kommer i denna uppsats att kalla det *alternativ hylluppställning*.

1.4 AVGRÄNSNINGAR

Vårt intresse har varit att studera ett biblioteks barnavdelning. För att kunna göra en djupare studie i ett biblioteks försök till en alternativ hylluppställning

har vi valt att förlägga undersökningen till ett enda bibliotek och där göra en kvalitativ undersökning. Undersökningen är riktad främst mot barnavdelningens skönlitteratur och där mot avdelningarna Hcg (skönlitteratur för åldrarna ca 9-12 år) och uHc/uHce (svensk respektive översatt skönlitteratur från ca 13 år och uppåt, dvs tonårsböcker). Detta har vi gjort eftersom vi velat undersöka om den nya hylluppställningen uppfattas som mer låntagarvänlig genom en enkät. För att detta ska vara genomförbart måste barnen vara lite äldre med andra ord från ungefär 10 år och uppåt i tonårsperioden. Vi har valt att undersöka problemställningen både utifrån bibliotekspersonalens perspektiv och utifrån låntagarnas för att få en så bred bild som möjligt.

I litteraturstudierna har vi valt att huvudsakligen fokusera på svenska förhållanden. Då vi gör en fallstudie kan det vara intressant att jämföra den med andra liknande undersökningar som gjorts på svenska folkbibliotek för att se om man kan dra några generella slutsatser. Men vi gör även några utblickar mot internationella förhållanden för att vidga perspektivet något.

2. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

2.1 URVAL AV BIBLIOTEK

För att få svar på våra frågor har vi förlagt undersökningen till ett folkbibliotek, Jönköpings stadsbibliotek. Jönköpings statsbibliotek har under ett antal år arbetat med alternativa hylluppställningar på barnavdelningen. På avdelningen har personalen arbetat mycket med skönlitteraturen för att göra den mer åtkomlig för låntagarna. Utöver de förhållandevis vanliga utbrytningarna från SAB-systemet såsom Hästböcker och Fantasy som egna kategorier har Jönköping arbetat vidare. Bland annat har man brutit ut en avdelning på helt andra premisser och kallat den Favoriter. Då vi velat studera alternativa hylluppställningar föll valet på ett bibliotek som avviker mycket från normen, som i detta fall är klassifikation enligt SAB-systemet. Vi har intervjuat personalen på barnavdelningen och vi har genomfört en enkätundersökning med låntagarna. För att få en allmän bakgrund har vi ägnat oss åt litteraturstudier.

2.2 METOD

Då undersökningen är koncentrerad till barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek har vi valt att använda oss av fallstudien som forskningsstrategi. Martin Denscombe är professor i social forskning vid De Montfort universitetet i Leicester, England. I *Forskningshandboken* beskriver han olika forskningsmetoder. En fallstudie karaktäriseras enligt Denscombe av inriktningen på en (eller ett fåtal) undersökningsenheter i syfte att gå på djupet och studera det speciella till skillnad från det generella. Fallstudien strävar efter att se till helheten och försöker upptäcka hur olika processer inom undersökningsenheten påverkar varandra. Tillvägagångssättet kräver också flera typer av forskningsmetoder. Valet av metoder måste vara relaterade till syftet och frågeställningarna för att kunna ge svar på de frågor som ställs (Denscombe 2000, s. 41ff). Pål Repstad, filosofie doktor och professor i religionssociologi vid Högskolan i Agder, Norge, skriver att kvalitativa metoder går på djupet och därför studeras enbart en eller några få miljöer där målet är att ge en helhetsbild av just den eller dessa miljöer (Repstad 1999, s. 10 och 16).

Enligt Denscombe är det viktigt att kunna motivera och tydligt avgränsa sitt val av "fall" (Denscombe 2000, s. 44). Valet av Jönköpings stadsbibliotek styrdes av att en av oss vikarierat där som barnbibliotekarie. Vi är medvetna om att det kan vara ett problem att göra en undersökning i en verksamhet där utredaren arbetat. Det är viktigt och svårt att upprätthålla distans och opartiskhet i alla typer av kvalitativa undersökningar men särskilt svårt om man också har en personlig erfarenhet av miljön, som Repstad skriver (Repstad

1999, s. 27). Vi tror ändå att vår undersökning kommer att bli relevant då vi är uppmärksamma på problemet och för att de förändringar på biblioteket som vi vill titta på redan var gjorda och genomförda. För att undvika att intervjuerna påverkas av personliga relationer valde vi att bara den av oss som inte arbetat på biblioteket genomförde dessa.

En av nackdelarna med fallstudier är svårigheten att kunna generalisera utifrån studiens unika resultat. Men trots det menar Denscombe att även om varje fall är unikt så ingår det i en bredare kategori (Denscombe 2000, s. 48).

Barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek är en del av stadsbiblioteket som i sin tur är ett av många folkbibliotek i Sverige. Varje folkbibliotek har sina unika förutsättningar men likheterna är ändå stora. Det är nödvändigt att peka på det som är specifikt med Jönköpings barnavdelning men också viktigt att framhålla det som kan jämföras med andra bibliotek.

2.3 KVALITATIVA INTERVJUER

För att granska vilka tankar som ligger bakom den alternativa hylluppställningen på barnavdelningen valde vi att göra kvalitativa intervjuer med personalen. Styrkan med denna metod är att den liknar ett vanligt samtal där den intervjuade styrs så lite som möjligt (Holme & Solvang 1997, s. 99). Jan Trost, professor i sociologi vid Uppsala Universitet, beskriver i sin bok *Kvalitativa intervjuer* både för- och nackdelar med metoden. Den kvalitativa intervjun är att föredra när det gäller att försöka förstå människors sätt att resonera (Trost 1997, s. 15). Andra fördelar med den kvalitativa intervjun är att de intervjuade får möjlighet att utveckla och fördjupa sina åsikter och själva prioritera vilka tankar som förs fram. Denna typ av intervju är mycket flexibel då det är lätt att ställa följdfrågor och byta inriktning under arbetets gång (Denscombe 2000, s. 161f).

Litteraturen talar om strukturerad och ostrukturerad intervju. Den strukturerade liknar närmast ett frågeformulär som besvaras på plats. Motsatsen är den ostrukturerade där den intervjuade får tala fritt över ett visst ämne eller tema. Vi valde ett mellanting mellan dessa båda metoder och valde en semistrukturerad intervju. Då får de intervjuade tala förhållandevis fritt över några öppna frågor och kan då utveckla sina synpunkter så utförligt de vill (ibid., s.134ff).

Vi intervjuade tre personer. Staffan Jansson som är Barn- och ungdoms-avdelningens sektionschef med särskilt ansvar för Unga Vuxna-avdelningen. Rune Staaf är barnbibliotekarie och ansvarar för åldern nio år och upp till unga vuxna. Rune Staaf är den som arbetar mest med de avdelningar vi har som syfte att undersöka men alla bibliotekarier på barnavdelningen har varit engagerade i arbetet med den alternativa hylluppställningen. Johanna Billvén är också barnbibliotekarie och ansvarar för åldern noll till nio år. Det kan

tyckas kontroversiellt att vi valt att namnge bibliotekarierna men detta gjorde vi med deras goda minne. De tyckte nämligen att det ändå klart skulle framgå vilka personer som vi intervjuat på Jönköpings stadsbibliotek och dessutom framkom det ingenting i intervjuerna som enligt dem, krävde anonymitet. För oss var det bara en fördel vid analysen av intervjuerna eftersom vi inte behövde fingera namnen som t ex informant A eller B.

Två av intervjuerna spelades in på band och efteråt gjordes utskrifter som användes vid bearbetningen av resultatet. På grund av tidsbrist var vi tvungna att göra en skriftlig intervju med Staffan Jansson. Vi är medvetna om att detta kan ha påverkat utfallet av materialet, eftersom man i en skriftlig intervju har möjlighet att tänka igenom, ändra och formulera om sina svar på ett mer exakt sätt än under en inspelning. Men eftersom vi skrev ut de inspelade intervjuerna fick också de bibliotekarierna möjlighet att ändra sina uttalanden innan vi började analysera materialet. Ingen av bibliotekarierna ville dock ändra något och gav sitt godkännande att citera dem och deras synpunkter. Intervjumall finns i Bilaga 1.

Vi inhämtade också synpunkter från en av bibliotekets bokuppsättare som arbetat på biblioteket i arton år. Det var ingen planerad intervju utan mer ett informellt samtal som uppstod spontant under ett av våra besök på biblioteket. Vi tyckte att det var intressant att ta del av hennes synpunkter på hur arbetet med bokuppsättningen förändrats sedan den alternativa hylluppställningen genomförts. Rent metodiskt betraktar vi detta som en observation, liksom de iakttagelser vi gjorde när vi studerade barnen som besökte biblioteket.

2.4 ENKÄTUNDERSÖKNINGEN

Vi har velat få en liten uppfattning om hur låntagarna, i detta fall barnen, uppfattar förändringarna på biblioteket. Detta har vi gjort genom en enkel enkätundersökning. Eftersom enkätens tilltänkta respondenter är barn i åldrarna från ungefär nio till ungefär femton år gamla har vi försökt att göra en enkel och lättbegriplig enkät. Idar Magne Holme, försteamanuens i statsvetenskap vid Högskolan i Agder och Bernt Solvang Krohn, skriver att

ett frågeformulär måste vara en avvägning mellan forskarens behov av information och hur mycket tid och engagemang som kan påräknas från respondentens sida (Holme & Solvang 1997, s. 174).

Vid fyra olika tillfällen, under perioden november 2005 till januari 2006, har vi besökt biblioteket och lämnat enkäten till de barn som varit där. Genom detta slumpmässiga urval hoppas vi få ett representativt urval av bibliotekets låntagare. Vi är dock införstådda med att urvalet kanske inte är representativt och därför är vi också försiktiga med att generalisera de resultat vi får fram. Vi har hela tiden funnits närvarande och i de flesta fall har vi också läst upp enkäten och skrivit ner vad barnen sagt för att undvika missförstånd och för att

uppnå en bra svarsfrekvens. Vi ansåg att långa skriftliga instruktioner skulle ha en avskräckande funktion för barnen och därför valde vi att ge muntliga instruktioner och att hela tiden vara närvarande. Samtidigt kunde vi också skriva ner synpunkter och kommentarer som barnen spontant lämnade.

2.5 LITTERATURSTUDIER

För att få en överblick över ämnet alternativa hylluppställningar har vi studerat litteratur som behandlar detta ämne. Vi fann att det finns förhållandevis lite skrivet i ämnet. Mycket av det vi hittat har varit uppsatser och tidskriftsartiklar, där författarna beskriver olika projekt de varit delaktiga i. Detta har vi funnit intressant och användbart då det vid en fallstudie är viktigt att jämföra sina resultat med liknande undersökningar. Detta kan också underbygga resultatet av undersökningen och ge det ett mer generellt värde (Repstad 1999, s. 87).

2.6 UPPSATSENS UPPLÄGGNING

Uppsatsen börjar med en genomgång av de litteraturstudier vi gjort där vi behandlar kunskapsteori utifrån informationsåtervinningsprocessen. Särskilt riktar vi in oss på svenska förhållanden. Kapitel 3 behandlar kunskapsorganisation och tar upp katalogisering, klassificering och indexering i ett återvinnings- och barnperspektiv. I kapitlet behandlas också de rekommendationer som finns för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet.

I kapitel 4 redovisas försök med alternativa hylluppställningar i Sverige och utomlands. GÖK-projektet och Kampen-projektet har fått lite extra utrymme eftersom dessa projekt fungerat som inspirationskälla för många bibliotek i landet. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning av några magisteruppsatser som behandlar ämnet alternativ hylluppställning. I kapitel 5 och 6 redovisar vi vår undersökning på Jönköpings stadsbibliotek. Vi presenterar barnavdelningen och sammanfattar resultaten från intervjuerna med barnbibliotekarierna och enkätsvaren från låntagarna dvs barnen. En avslutande diskussion och analys finns i kapitel 7. Här diskuterar vi resultatet av undersökningen och relaterar den till våra problemformuleringar och litteraturstudier. Kapitel 8 innehåller en kort sammanfattning av uppsatsen.

3 ATT ORGANISERA KUNSKAP: TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Då vår uppsats handlar om hur låntagarna ska kunna finna vad de söker och inte så mycket om kunskapsorganisations teorier behandlar vi i detta kommande kapitel kunskapsorganisation utifrån informationsåtervinningens perspektiv. Målet med att organisera kunskap är att finna ett system för att lätt kunna återvinna den. För att detta ska vara möjligt måste ett bibliotek vara både överskådligt och tillgängligt. Bibliotekens uppgift är att ”förvärva, samla, ordna och göra tillgängligt” (Berntsson 1994, s. 6). Detta kräver ett klassifikationssystem. Ett klassifikationssystem är ett verktyg för biblioteken att organisera sitt bestånd i .

3.1 KATALOGISERING, KLASSIFICERING OCH INDEXERING

En katalog ska ge låntagaren olika ingångar för att kunna finna det sökta materialet. Dessa ingångar representerar det sökta på olika sätt och ska peka på var materialet kan lokaliseras (Rowley 1995, s. 25). Charles A Cutter gav 1876 ut *Rules for a Printed Dictionary Catalogue* där han anger följande mål för katalogen:

- 1 Att göra det möjligt för en person att finna en bok där
  - a författaren
  - b titeln
  - c ämnet är känd.
- 2 Att visa vad biblioteket har
  - d av en viss författare
  - e om ett visst ämne
  - f i en bestämd sorts litteratur.
- 3 Att hjälpa i urvalet av en bok
  - g som en viss upplaga
  - h som dess karaktär.

(Benito 2001, s. 10)

Cutters mål för katalogen har legat till grund för fortsatt arbete med att formulera internationella katalogregler. 1967 gavs *Anglo-American Cataloguing Rules* ut vilka till stor del bygger på Cutters idéer (Benito 2001, s. 12f) och som sedan ligger till grund för den svenska *Katalogiseringsregler för svenska bibliotek* (ibid., s. 18). Här förklaras hur den bibliografiska beskrivningen av ett dokument med uppgifter som författare, titel, tryckår ska skrivas. En beskrivning görs alltså av de olika dokumenten som ingår i beståndet och dessa görs sedan tillgängliga i katalogen med hjälp av olika sökmöjligheter.

Klassifikation är avgörande för informationsåtervinningen (Soergel 1985, s. 5). Vid klassificering sorteras ting i grupper efter vissa kriterier. Den övergripande principen för all klassificering är likhet. I bibliotekssammanhang delas ofta dokumenten in efter innehållet men det kan också vara andra egenskaper som styr indelningen till exempel formatet.

För att ett klassifikationssystem ska fungera måste alla förekommande ämnen i litteraturen inkluderas och system måste vara så flexibelt att nya ämnen kan föras in. I ett system ska närliggande ämnen finnas nära varandra. Systemet ska också vara balanserat så att huvudavdelningar och underavdelningar ska återspegla litteraturens mängd inom områdena (Rowley 1995, s. 178). Ett klassifikationssystem har också en notation. En notation är en kod som används i katalogen och vid hyllplaceringen. För att notationen ska vara effektiv måste den ha en ordning i sig till exempel alfabetet eller siffror (ibid., s. 190). Ett klassifikationssystem har också ett index som är en systematisk guide till objekten i samlingen (ibid., s. 196).

För att beskriva innehållet i ett dokument används ämnesord, indexeringsstermer. Att förse dokument med ämnesord, att indexera, är en betydelsefull del av hur kunskap organiseras. Ska man utgå från dokumentet och författarens avsikt eller ska man utgå från den tänkte läsaren? En låntagare kan många gånger använda en bok på ett helt annat sätt än författarens intention var. Indexerarens arbete ligger i att visa på möjliga sätt att använda en viss bok på.

Rowley menar att indexeringsystemet ska anpassas efter låntagarens behov vilket innebär att olika indexeringspråk ibland måste användas beroende på om det är fackmän eller lekmän som letar efter information (Rowley 1995, s. 167). Soergel skriver att skaffa kunskap om låntagarnas behov är en av de viktigaste uppgifterna för personalen vid ett bibliotek (Soergel 1985, s. 44ff och 94ff). En indexerare ska beskriva objektet så noga som möjligt. Nackdelen med detta blir tydliga vid hylluppställningen. Ett dokument ska bara ha en placering i hyllan även om den kan svara på många frågor. Det är lätt att indexeraren koncentrerar sig på objektet och frågorna som kan ställas till det. Indexeraren hittar ett ställe där dokumentet passar in något så när och letar inte efter alternativ. Istället borde man söka efter alternativ och sedan välja det bästa, dvs det där flest låntagare finner dokumentet (ibid., s. 228f).

3.2 KLASSIFICERING OCH INDEXERING AV SKÖNLITTERATUR OCH BARNLITTERATUR

På en barnavdelning används ofta en förenklad version av klassifikationssystemet. Med ett mindre bestånd minskar behovet av ett detaljerat system. Därför är det på en barnavdelning viktigt att presentera medierna så att barn uppmuntras att läsa (Marcella & Newton 1994, s. 164).

Skönlitteratur klassificeras efter litterär form, språk och ålder på den tänkte läsaren. Det finns försök till genreuppdelningar av skönlitteraturen, till exempel kan kärlek, historia, mysterier vara några sådana grupper. Problemet med denna genreindelning är att en skönlitterär bok ofta kan passa in på flera kategorier (Beghtol 1994, s. 46). Clare Beghtol skriver vidare i *The Classification of Fiction* att skönlitteratur klassificeras efter författarnamnet för att dessa verk inte handlar om ett ämne såsom facklitteratur gör och att böcker om ett visst ämne kan nås med hjälp av katalogen och därför verkar det rimligare att klassificera skönlitteratur efter författarnamnen. Beghtol menar dock att försök till genreindelning av skönlitteratur är värd mer uppmärksamhet (ibid., s. 22).

1993 ansökte SAB:s barn- och ungdomskommitté om medel hos Statens kulturråd för att ta fram ett ämnesordsregister för barn i åldrarna fem till femton. Projektet "Ämnesord – kompass i bokskogen" ville skapa en gemensam ämnesordslista för landets alla folkbibliotek och skolbibliotek för att barn och de som arbetar med barn ska kunna använda ämnesord som ett sökhjälpmedel. Denna lista ska fungera på både skönlitteratur och facklitteratur med en tyngdpunkt på skönlitteraturen och den ska hjälpa barnen att själva sätta sig vid datorn och söka böcker i de ämnen de är intresserade av (Jansson 1994, s. 2). Jansson menar att en sådan ämnesordslista gör det möjligt att indexera skönlitterära barn- och ungdomsböcker men att vissa ungdomsböcker liksom vuxenböcker innehåller många olika teman och blir därför svåra att indexera (ibid., s. 4).

Svensk biblioteks förening bildade 2001 en grupp, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur, vars uppgift skulle vara att producera två ämnesordslistor, en för skönlitteratur för vuxna och en för barn och ungdomar samt en handledning i indexering av skönlitteratur. Arbetet slutfördes 2004 och gruppens förhoppningar är att ämnesordslistorna och handledningen ska användas på biblioteken och underlätta skönlitteraturens tillgänglighet (*Att indexera skönlitteratur: handledning* 2004, s. 3).

En skönlitterär boks titel har ofta inte en avsikt att ge en innehållsförklaring såsom facklitteraturens titlar ofta gör, utan dess primära syfte är att väcka läslust. Klassifikationskoder och innehållsförteckningar som används för att återvinna facklitteratur är inte aktuella för återvinning av skönlitteratur och därför är det viktigt med ämnesord för att göra det möjligt att söka skönlitterära böcker i bibliotekskatalogerna (ibid., s. 7).

I ämnesordslistan för barn och ungdomar har gruppen valt att utgå från barns intressen och barns sätt att fråga och därför har man valt konkreta ord framför abstrakta och vardagliga sammansatta uttryck framför substantiveringar. Ibland har man därför valt bort kontrollerade ämnesord till förmån för ett vanligt ord i barns miljö. Till exempel används ordet cirkus i stället för

cirkusmiljö. Ämnesordlistans systematiska del för barn och ungdomar har fem så kallade fasetter med undergrupper och liknar en tesaurus. Dessa fasetter är:

Genre och form: För olika barnlitterära kategorier, åldersindelning och yttre utförande

Tid: Anger i vilken tid berättelsen utspelar sig

Plats: Anger plats eller miljö

Ämne: Anger centrala ämnen eller motiv med tretton undergrupper

Person: Anger huvudpersoner och litterära motiv

Den alfabetiska delen fungerar också som ett register över ämnesorden och deras placering i den systematiska delen. Dessutom innehåller den hänvisningar till rekommenderade termer och ämnesmässigt närliggande ord. När ämnesordlistan trycktes 2004 innehöll den cirka 1 400 ämnesord och hänvisningar (*Att indexera skönlitteratur: Barn- och ungdomslitteratur 2004*, s. 6f).

3.3 KLASSIFIKATIONSSYSTEM

Det finns ett antal olika klassifikationssystem. Deweys decimalklassifikationssystem (DDC) är det mest spridda systemet. DDC bygger på en uppdelning i nio huvudklasser och använder siffror i sin notation (Benito 2001, s. 189ff). Universella decimalklassifikationen (UDK) är ett annat vanligt klassifikationssystem. UDK är ett decimalsystem där de siffror som används i dess notation ska uppfattas som decimaler och inte som heltal. Vetenskaperna är indelade i tio huvudklasser (ibid., s. 131 och 138). I Sverige används på det flesta bibliotek SAB-systemet.

3.3.1 SAB-SYSTEMET

Redan 1911 lade Valfid Palmgren fram ett förslag som innebar att alla svenska kommuner skulle ha ett offentligt bibliotek. 1912 beslöt riksdagen att statsbidrag skulle utgå till alla folkbibliotek och alla bibliotek tillhörande riksorganisationer om minst 2000 anslutna medlemmar (Hansson 1992, s. 42f). De svenska biblioteken behövde en samlande organisation varför Sveriges Allmänna Biblioteksförening höll sitt första årsmöte 1915 (ibid, s. 44). Här diskuterades införandet av ett nytt klassifikationssystem och tre vägar att gå var aktuella.

En väg var att ansluta sig till Dewey-systemet liksom Danmark och Norge gjort. Den andra vägen var att göra som många vetenskapliga bibliotek och använda ett system uppbyggt av förkortningar. Den tredje vägen var att följa de svenska bibliotekens tradition och hämta inspiration från de olika

klassifikationsprinciperna som fanns där. SAB valde det tredje alternativet (Hansson 1992, s. 66f). Klassifikationssystemet fick alltså en inbyggd kulturell och social tillhörighet i det svenska samhället. Begrepp som öppna hyllor, låntagarinflytande och låntagarvänlighet var ännu inte aktuella utan systemet skapades för bibliotekarierna (ibid, s. 70). Sverige fick alltså ett helt nytt klassifikationssystem, nämligen Klassifikationssystem för svenska bibliotek.

SAB-systemet utkom första gången 1921. Det kom att dröja 35 år innan en övergripande revidering gjordes och i fjärde upplagan 1956 gjordes omfattande utbyggnader och moderniseringar. 1980 beslöt styrelsen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning att tillsätta en grupp som skulle utvärdera SAB-systemets framtid. Detta arbete ledde fram till sjätte omarbetade upplagan. Nu pågår ständiga ändringar och uppdateringar av systemet (Berntsson 1994, s. 3) och 1997 kom den sjunde omarbetade upplagan av SAB-systemet.

SAB-systemets notation består av bokstäver för huvudindelningen av klasserna och underklasserna. Till skillnad från både UDK och DDC, som använder siffror, kan man förteckna ganska specialiserade ämnen med få tecken i SAB-systemet (Benito 2001, s. 227). Systemet är ett hierarkiskt system där varje huvudavdelning kan finfördelas i olika smalare ämnen enligt en princip att tillfoga bokstäver.

N	Nc	Nca	Ncaa
Geografi	Sverige	Svealand	Stockholm

Dessutom finns speciella tilläggsbeteckningar som anger form, innehåll, tid, språk och geografi. Dessa tilläggsbeteckningar kan vara både bokstäver och siffror men också andra interpunktionstecken. Vissa klassifikationssignum kan bli väldigt långa men då systemet är hierarkiskt blir ändå indelningen och notationen förhållandevis enkla. Systemet är dock uppbyggt för bibliotekarier och även om det är ett system uppbyggt efter svenska förhållandet är det inget lätt system för bibliotekslåntagarna. Datoriseringen på 80- och 90-talen underlättade dock för det dagliga arbetet på biblioteken med ökad flexibilitet men också för låntagaren att faktiskt hitta det eftersökta dokumentet.

3.4 HYLLUPPSTÄLLNING

Den viktigaste funktionen för ett klassifikationssystem är förmodligen den att ledsaga låntagaren fram till det material han eller hon söker på den faktiska fysiska hyllan. För låntagaren är det viktigt hur bibliotekets medier är ordnade i hyllorna. Men hyllplaceringen kan inte stå på egna ben. Rowley identifierar två svårigheter med hur medierna placeras i hyllorna. Medierna kan bara placeras i ordning till exempel efter författare eller efter ämne. Svårigheten här är om medierna placerats efter ämne och låntagaren vill se allt av en specifik författare underlättas hans arbete om han har tillgång till något annat verktyg

än att söka igenom hela samlingen. En annan svårighet är att även om mediet handlar om många ämnen och är skriven av många olika författare så kan den ändå bara ha en given placering i systemet. Det är här som kataloger, index och databaser kommer in som olika hjälpmedel (Rowley 1995, s. 18).

Rowley menar dock att trots detta så är hylluppställningen förmodligen det mest använda verktyget för att hitta medierna. Många låntagare ägnar sig åt så kallad browsing, det vill säga att gå runt bland hyllorna för att hitta något intressant. Genom browsing får låntagaren uppgifter som katalogen inte ger till exempel det fysiska formatet och hur omslaget ser ut (ibid., s. 470f).

Majoriteten av låntagare vet på ett ungefär var de ska söka för att finna det efterfrågade men det kräver bra skyltar, uppmärkta hyllor, kartor över biblioteket och ett bra klassifikationssystem för att lyckas. Ett bra klassifikationssystem hjälper låntagaren utan att vara direkt synligt. En låntagare ska inte behöva förstå systemet för att kunna dra fördelar av det (Marcella & Newton 1994, s. 160f).

Det vanligaste sättet att leta efter böcker är att utgå från ett ämne. Därför bör hylluppställningen visa olika ämnens relationer till varandra. Alla relationer mellan olika ämnen går inte att visa på genom hylluppställning men åtminstone de viktigaste. Hur bra ett klassifikationssystem lyckas med detta är ett viktigt kriterium på dess funktionalitet (Marcella & Newton 1994, s. 5f). Genom att placera böcker som handlar om närliggande ämnen nära varandra kan biblioteket visa låntagaren inte bara just vad låntagaren söker utan också visa på liknande böcker som kan vara av intresse (ibid., s. 4) Mellan och inom varje avdelning ska ämnena också placeras utifrån ämnets karaktär, från breda generella teman till mer specifika (ibid., s. 8).

I SAB-systemet ligger vissa avdelningar långt ifrån varandra fastän de har många olika beröringspunkter. Som exempel kan nämnas D Filosofi och psykologi och V Medicin eller K Historia och N Geografi. Ute bland bibliotekshyllorna leder detta till onödigt spring. De flesta bibliotek ordnar därför inte sina medier strikt efter klassifikationssystemet när det gäller placeringen mellan huvudavdelningarna. De mest efterfrågade avdelningarna får en mer framträdande placering och de mindre efterfrågade får en mer undanskymd placering. Detta påverkar inte ordningen inom de olika avdelningarna. Andra anledningar till att inte följa klassifikationssystem strikt är till exempel utbrytningar som referenslitteratur, korttidslån och folianter (Marcella & Newton 1994, s. 161ff).

Marcella och Newton menar dock att bibliotek ska vara försiktiga med att ändra i klassifikationssystemet då det kan leda till stora praktiska problem. Att ställa upp medier på hyllorna för att öka samlingens tillgänglighet kan vara komplicerat. Ett problem kan vara att när den som gjort förändringarna slutar känner inte den som tar vid det tillräckligt väl. Ett annat kan vara om

biblioteket vill utnyttja köpta katalogposter så stämmer inte dessa med den lokala hyllplaceringen. Katalogen är viktig då den visar hela beståndet och bibliotekens roll är att vägleda sina låntagare. (ibid., s. 166f) Samtidigt säger de att medierna ska vara placerade på det sätt som kan hjälpa flest antal låntagare. Det innebär att uppställningen bör påverkas av vilken typ av bibliotek det är frågan om, vilka slags låntagare som använder biblioteket och på vilket sätt dessa vanligtvis finner de medier de söker. (ibid., s 5). Rowley (1995, s. 471) menar att låntagarnas behov ska gå före bibliotekets behov vid frågan om mediernas placering. Också Soergel (1985, s. 46ff) menar att ett bra system känner låntagarnas behov och att medier ska kunna sökas utifrån låntagarnas synvinkel.

3.5 BARN PÅ BIBLIOTEK

Det första barnbiblioteket öppnades 1912 i Stockholm på initiativ av folkbibliotekspionjären Valfrid Palmgren. Utvecklingen av barnbibliotek gick långsamt och det skulle dröja 50 år innan utvecklingen satte fart. Den första handboken i barnbiblioteksarbete utkom 1968 och fokuserade helt på barnboken. 1972 kom *Barn i bibliotek*, ”en idéhandbok om aktiviteter och samarbetsformer” och betonade den allmänskulturella verksamheten (Rydsjö 1994, s. 15).

En specialgrupp inom SAB (Svenska Allmänna Biblioteksföreningen) genomförde 1975-1976 ett målsättningsarbete som resulterade i ”Barnbibliotekets målsättning”. Målet för verksamheten var att nå alla barn och därför måste biblioteken aktivt söka upp de barn som av olika anledningar inte utnyttjade biblioteket. Under 70- och 80-talen byggdes barnbiblioteksverksamheten ut och samarbetet med barnavårdscentraler, förskolor och skolor utvecklades. På 90-talet genomfördes stora organisationsförändringar inom den offentliga sektorn. Nedskärningar och minskade resurser slog hårt mot biblioteksverksamheten. 1993 publicerade Barn- och ungdomskommittén inom SAB en pamflett: *Svar på tal om barnbibliotek* som innehöll tio argument till försvar för barnbiblioteksverksamheten (ibid., s. 17 ff).

Nyligen har Svensk Biblioteksförening utarbetat rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet som utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter. Enligt dessa rekommendationer har alla barn och ungdomar rätt till bibliotek och barnens bästa ska alltid komma i främsta rummet. Det ska finnas ett rikt, varierat och aktuellt utbud av medier som speglar barnen ur ett barn- och ungdomsperspektiv (*På barns och ungdomars villkor: Svensk biblioteksförening rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet* 2003, s. 2).

I *Barnspåret: idébok för bibliotek*, 1994, presenteras olika erfarenheter, idéer och projekt som har utvecklats på barnbiblioteken runt om i landet. Här kan man också läsa om hur en barnavdelning bör utformas. Barnbiblioteket ska i första hand vända sig till barnen och i andra hand till föräldrar och andra vuxna som arbetar med barn. Därför ska också miljön och mediebeståndet utformas efter barnens behov. Miljön ska vara trivsamt och stimulera till läslust och kunskapssökande. Det ska vara lätt att orientera sig i lokalen och att hitta bland hyllorna (Eriksson 1994, s. 45).

SAB: s klassifikationssystem ska bara ses som en grund och det är ofta nödvändigt med ytterligare indelningar och märkning av skönlitteraturen som till exempel Lättläst, Hästböcker, Sagor etc. Fantasifull skyltning och olika utställningar är särskilt viktiga på barnbibliotek. Dessutom lyfter man fram nödvändigheten av ett barnanpassat ämnesordssystem för skönlitteratur för att öka sökmöjligheterna i barnlitteraturen (ibid., s. 46).

I *Barn frågor – kan biblioteket svara?*, från 2000, tittar barnbibliotekarien Lena Lundgren närmare på barns sätt att fråga på bibliotek. Utifrån sin egen undersökning, om hur barn frågar och bibliotekspersonal svarar samt andra liknande studier gör hon följande iakttagelser:

- Barn väljer det konkreta ordet före det abstrakta
- Barn använder processbeskrivande ord som verb eller beskriver en viljeinriktning
- Barn använder okonventionella och målande ord
- Barn frågar efter en bok som ger en viss upplevelse. Boken ska vara rolig eller spännande.
- Barn missförstår ibland ord eller uttrycker sig oklart
- Barn frågar ofta efter huvudpersonen i en bok
- Barn frågar också ofta efter serier av böcker
- Barn frågar ofta efter böcker som liknar andra böcker (Lundgren 2000a, s. 58 ff).

Barns frågor ställer stora krav på personalen, enligt Lundgren. De fordrar kunskaper om barns allmänna utveckling, språkliga utvecklingsnivåer, uttryckssätt och intressen, orientering om vad som pågår i närmiljön och dessutom associationsförmåga och ingående kunskaper om bibliotekets medier (man bör i princip ha läst varenda bok som finns på barn- och ungdomsavdelningen) (Lundgren 2000b, s. 48).

Utifrån den här kunskapen är det viktigt att lägga ett barnperspektiv vid indexering och utformning av kataloger och databaser, anser Lundgren. Det är nödvändigt att indexera skönlitteraturen lika noggrant som facklitteraturen. En grundindexering kan göras centralt med utrymme för lokala tillägg. Ämnesordlistorna ska innehålla konkreta, tydliga ord och man bör undvika abstrakta och allmänna begrepp (Lundgren 2000a, s. 58 ff).

Det är också viktigt att anpassa mediebeståndet och hylluppställningen efter barnens behov eftersom det är svårt att hinna hjälpa alla. Hylluppställningen bör vara enkel att förstå och självinstruerande eftersom vissa undersökningar visar att många låntagare drar sig för att fråga om hjälp. Det finns studier som visar att barn som använder bibliotek med en användarvänlig hylluppställning blir mer självständiga biblioteksanvändare. Andra fördelar som påvisades var att utlånen av böcker ökade och att barnen lättare hittade vad de sökte (Sapiie 1995, s. 151).

4 FÖRSÖK MED ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR

Det finns många bibliotek som arbetet med alternativa hylluppställningar. Vi redovisar några av dem här.

4.1 ETT TIDIGT FÖRSÖK I USA

1941 gjordes ett försök med alternativ hylluppställning vid Detroit Public Library. Detta försök utarbetades av en bibliotekarie vid namn Ruth Rutzen. Rutzen menade att alternativa hylluppställningar är ett sätt att höja bibliotekens service. Hon menade att alternativ hylluppställning är ett sätt att ordna böckerna på för att tillvarata låntagarens intresse och användande hellre än att gå efter bokens strikta innehåll. Det rådande sättet på biblioteken var, hävdade hon, anpassat efter vetenskapen och inte efter den vanliga låntagaren. Rutzen var intresserad av att finna ut hur och vem som kommer att använda boken (Rutzen 1952, s. 478).

Försöken i Detroit visade att bibliotekspersonalen fick bättre grepp om böckernas innehåll, att bokinköpen påverkades, att det nya systemet inte påverkade referensarbetet negativt, att det flesta i personalgruppen varit intresserade och entusiastiska (om inte behövde man inte ta del av projektet) och att det var relativt lätt att hitta dokument utan att använda katalogen (ibid., s. 482).

4.2 ETT TIDIGT FÖRSÖK I SVERIGE

Inger Almgren skriver i sin uppsats om ett av de första försöken till alternativ hylluppställning som gjordes i Sverige. 1954 gjorde bokbussen i Norrtälje ett försök att dela in beståndet efter "intressegrupper". Man fann att sådana intressegrupper måste anpassas efter det lokala bibliotekets förutsättningar, såsom det faktiska rummet, låntagarnas sammansättning, samt efter om man delar in hela bokbeståndet eller bara vissa delar. Det måste också se olika ut på barnavdelningen och vuxenavdelningen därför att barn och ungdomars intressen och språk skiljer sig från de vuxnas. För att kunna genomföra en alternativ bokuppställning krävs stora kunskaper om bokbeståndet och om låntagarna. En alternativ bokuppställning kan aldrig bli statisk utan måste ständigt omarbetas. Genom alternativa uppställningar kan trycket på upplysningsdisken lätta och personalen kan få mer tid till låntagare med omfattande frågor (Almgren 2003).

4.3 NYARE FÖRSÖK INTERNATIONELLT

Jacquelyn Sapiie har i artikeln *Reader-Interest Classification: the User-friendly Schemes* (1995) sammanställt litteratur om alternativa uppställningar som publicerats mellan 1980 och 1995 främst i engelskspråkiga länder. Sapiie menar att det finns fyra anledningar till att bibliotek genomför dessa förändringar. Den första är en önskan om att möta låntagarnas behov. Olika studier visar att en stor del av bibliotekens besökare är browsers som finner det svårt att hitta på bibliotek. Den andra anledningen är ett missnöje med det rådande klassifikationssystemet, ofta Dewey. Den tredje och fjärde anledningen till förändring är experimentlusta och att bibliotekspersonal av olika yttre anledningar fått tillfälle att se på biblioteket med nya ögon. Till exempel kan en flytt till nya lokaler ge dem tillfälle att överväga nya idéer (Sapiie 1995, s. 145f).

Hur de alternativa hylluppställningarna ser ut är väldigt olika på de olika biblioteken. En del bibliotek har placerat fackböcker från både vuxenavdelningen och barnavdelningen tillsammans. Ett vanligt alternativ är att sammanföra delar av skönlitteraturen och delar av facklitteraturen i ämneskategorier som placeras ihop på hyllorna. En svårighet med detta är att böcker skrivna av samme författare kan hamna på olika hyllor i biblioteket (ibid., s. 148f).

Biblioteken som Sapiie beskriver har med denna alternativa hylluppställning också arbetat med skyltar, hur böckerna märks upp och hur böckerna presenteras på hyllan (ibid., s. 149f) Sapiie skriver att dessa försök ofta lett till ökat antal låntagare, ökad bokcirkulation, och ökad kunskap hos bibliotekarierna om vilka böcker biblioteket egentligen har och vilka som efterfrågas vilket är en god hjälp vid inköp och gallring (ibid., s. 151f).

4.4 NYARE FÖRSÖK I SVERIGE

När de svenska biblioteken datoriserades på 80- och 90talen underlättade detta för det dagliga arbetet på biblioteken och ökade möjligheten till flexibilitet. Förändringar började göras och nya tankar kom som att sätta låntagaren i centrum och att biblioteken ska vara mer självinstruerande. Två stora projekt, Kampen-projektet och GÖK-projektet, har haft detta som mål. Vi kommer också att nämna några mindre försök på andra bibliotek beskrivna i magisteruppsatser.

4.4.1 KAMPEN-PROJEKTET

”Kamp mot de räta linjernas tyranni” eller Kampen-projektet som det kom att kallas startade 1989 på initiativ av några barnbibliotekskonsulenter. Syftet med

det nationella projektet var att undersöka om kontinuerligt förändringsarbete kunde leda till utveckling och förnyelse av folkbibliotekens verksamhet. Inspirationen till projektet hämtades från en serie seminarier och föreläsningar om förändrings- och utvecklingsarbete hållna av den danska bibliotekarien Marianne Hiort-Lorenzen. Från början inriktade sig projektet på barn och ungdomar men ganska snart innefattades all verksamhet vid de bibliotek som deltog i Kampen-projektet (*Kampen-projektet: en studie av fem bibliotek på uppdrag av Statens Kulturråd* 1994, s.1).

Statens Kulturråd tilldelade projektet 480 000 kr under en treårsperiod från hösten 1989 till våren 1992. Pengarna skulle uteslutande gå till seminarier och föreläsningar. Till skillnad från GÖK-projektet skulle övriga kostnader i samband med förändringsarbetet bekostas av biblioteken själva. Drygt tjugo kommuner anmälde sitt intresse och presenterade sina projektidéer. Omfattningen av utvecklingsarbetet varierade kraftigt från små avgränsade projekt till en total förändring av bibliotekets arbetssätt. Under resans gång hoppade tio bibliotek av medan tolv stannade projekttiden ut (ibid., s.1).

Det som skilde Kampen-projektet från andra förändringsförsök var att initiativet kom från personalen och var inte på något sätt styrt uppifrån. Detta visade sig både vara projektets styrka och svaghet. Projektet stod och föll med de eldsjälar som engagerade sig och lyckades inspirera andra att delta i förändringsarbetet. Chefens roll var att stödja inte att driva på. Frivilligheten gjorde det möjligt för somliga att dra sig undan och för många innebar det svårigheter att prioritera mellan vardagsrutinerna och nytänkandet inom projektet (ibid., s. 2).

Enligt utvärderingen som gjordes av Bibliotekshögskolan i Borås på uppdrag av Statens Kulturråd var Kampen-projektet som helhet en framgång. På de bibliotek där man gjort stora satsningar ledde projektet till genomgripande förändringar av det yttre och inre arbetssättet. Utredarna var imponerade av hur mycket man kunnat åstadkomma trots en begränsad budget. ”I några fall har stordåd skett” (ibid., s. 7).

Förändringsarbetet bestod av allt från små förändringar i form av utställningar och ommöblering till stora förändringar där man frångått SAB:s klassifikationssystem och gjort helt nya ämnesindelningar. Parallellt med detta arbete satsades också mycket på personalutveckling. Detta resulterade i ökad trivsel, större arbetsgemenskap och mindre revirtänkande. Även låntagarna verkade nöjda med de förändringar som gjorts (ibid., s. 1)

Av de fem bibliotek som utvärderingen granskade gjorde Hofors, Trelleborg och Åstorp stora förändringar i biblioteksrummet. Dessutom gjordes utbrytningar från den traditionella uppställningen av böcker. Man arbetade mycket med teman och skyltning, allt för att göra biblioteket mer låntagarvänligt. Gemensamt för de bibliotek som utvärderingen tittat närmare

på är att man inte kunde tänka sig att återgå till det ”gamla” sättet att arbeta. Förändringsarbetet hade varit alltför genomgripande och stimulerande (ibid., s. 5).

4.4.2 GÖK-PROJEKTET

GÖK-projektet inleddes 1992 och pågick under tre år. Projektet var ett experiment på biblioteken i Linnéstaden i Göteborg, Örnsköldsvik och Kalmar. Målet med projektet var att skapa ett mer låntagaryvänligt bibliotek genom att låta låntagarna styra bokinköpen, låta bibliotekets interiör bli mer låntagaryvänlig, inte låta SAB-systemet styra utan arbeta mycket med olika teman och ämnesområden och utbilda bibliotekets personal att vara låntagar- och servicefokuserade (*Evaluating the GÖK project 1995*, s. 5).

Jan Herstad, kulturchef i Kalmar under projektets tid, och Christer Bergqvist, projektledare för GÖK-projektet i Kalmar, menar att biblioteken i Sverige har varit anpassade efter bibliotekariernas behov när det gäller till exempel katalogen, hylluppställningen och bokinköpen och att biblioteken har mycket att lära från bokhandeln om exponering (Bergqvist & Herstad 1992, s. 31f).

Efter studieresor till Gütersloh i Tyskland samt Fredrikshavn och Otterup i Danmark sattes projektet i gång. Riktlinjerna var att biblioteken skulle ompröva kvalitetsbegreppet, höja servicenivån, skapa låntagaryvänliga bibliotek med ett ökat låntagarinflytande och göra en prövning av vad folkbildningsbegreppet innebär för 90-talens bibliotek. I projektet innefattades också en liberalare inköspolitik där inköpen skulle styras av lokalt formulerade kultur- och informationspolitiska mål men inköpen skulle också vara efterfrågestyrda (ibid., s. 32f; Herstad 1992, s. 146).

GÖK-projektet i Kalmar resulterade i uppbyggnaden av ”det tredelade biblioteket”. Under studieresan till Gütersloh hade denna typ av bokuppställning studerats. Det första låntagaren möter i biblioteket är boktorget där böckerna är uppställda efter teman. Här finns både fasta och rörliga teman som byts med jämna mellanrum. Detta boktorg är ett bibliotek i biblioteket. Det ska vara överblickbart och det ska vara lätt att hitta här vilket medfört att utlåningsfrekvensen ökat. Nästa avdelning i biblioteket är ett traditionellt bibliotek men där man fört samman ämnesområden som till exempel Föräldrahylla och Länder och folk. Inom respektive avdelning är böckerna uppställda efter SAB-systemet och datasystemet och skyltar upplyser låntagarna om var böckerna står. Den tredje delen av biblioteket är ett närmagasin som innehåller lågfrekventa medier (Mannerheim 1993, s. 118f; Herstad 1992, s. 146).

Linnéstadens bibliotek fick helt nya lokaler inrymt i en gammal brandstation. Här arbetade man mycket med bokuppställningen och försökte sammanföra olika ämnesområden i SAB-systemet för att göra det mer greppbart för

låntagarna. Biblioteket har tittat på hur bokhandeln exponerar sina böcker och experimenterat med frontexponering (Blomberg 1993, s. 10).

I Örnsköldsvik arbetade personalen under projektiden efter sex punkter; köpa på låntagarefterfrågan, göra inköpen snabbare, avvakta inköp av böcker i större utsträckning än tidigare, organisera samlingarna så att det blir enklare att hitta för ovana besökare, föra ut böckerna till låntagarna genom medveten planering och skyltning och gallra systematiskt utifrån hur samlingarna nyttjas (Rutqvist 1994, s. 48).

Man inspirerades av det tredelade biblioteket och av hur bokhandeln exponerar sina böcker (ibid., s. 44f). Nackdelarna med det tredelade biblioteket är att det är svårt för låntagaren att veta i vilken del av biblioteket en bok finns och att många låntagare kanske inte kommer längre än till den första delen, boktorget, gjorde att man övergav denna idé. Istället arbetade man med att alla böcker i ett visst ämne ska finnas på ett ställe. Förändringarna blev inte så stora. Historia och geografi står tillsammans, de flesta biografier står tillsammans, indelning av skönlitteraturen efter olika genrer har gjorts och man har arbetat med böckernas exponering. För att inte behöva leta på flera ställen har också återlämningshyllan och boksnuddar tagits bort (ibid., s. 56ff).

I rapporten *Evaluating the GÖK project* (1995, s. 7) drar författarna slutsatserna att de svenska biblioteken är konservativa och att den sociala och ekonomiska miljön runt biblioteken förändras mycket nu bland annat på grund av kommunala besparingar och ny teknologi. Detta leder till att bibliotekarierna upplever att de tappar kontrollen över verksamheten. Ofta saknas det också en strategi för hur biblioteken ska arbeta med dessa förändringar. I rapporten menar man också att biblioteken är dåliga på att marknadsföra sig själva, detta i en tid när besparingar görs och då biblioteken måste konkurrera med andra kultur- och utbildningsinstitutioner.

När rapporten tittade på de tre biblioteken som deltog i GÖK-projektet har man bland annat sett att de ökat sin besöksstatistik, att låntagarinflytandet över bokinköpen inte lett till sämre litterär kvalitet, att de ökat sitt samarbete och inköp från lokala boklådor, att bibliotekspersonalen blivit bättre på att marknadsföra sin verksamhet, att biblioteksassistenterna ökat sitt inflytande och status och att de flesta i personalstyrkan var positiva till att ha deltagit i projektet (*Evaluating the GÖK project* 1995, s. 12ff).

4.4.3 ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR I MAGISTERUPPSATSER

Biblioteksförändring: Personal och besökares upplevelse av den förändrade biblioteksmiljön och medieuppställningen i Tranemo samt en jämförande undersökning av medieuppställningen bland besökare på biblioteken i Skara och Lerum heter Martina Karlsson och Sonja Moze Vidmars uppsats från 1997. Författarna har tittat på den alternativa hylluppställningen i Tranemo. På biblioteket har skönlitteraturen delats in i fyra underkategorier och facklitteraturen i 14. De medier som inte ryms i dessa kategorier står indelade efter SAB-systemet (s. 28). Karlsson och Moze Vidmar har i sin undersökning intervjuat kulturchefen i Tranemo. Enligt kulturchefen karaktäriseras ett låntagarvänligt bibliotek av bra skyltning, kunnig personal och att litteratur med gemensamma beröringspunkter står tillsammans (s. 35). Karlsson och Moze Vidmars enkätundersökning från biblioteket i Tranemo visar att majoriteten av låntagarna hittar vad de söker och att de tycker att det är lätt att hitta på biblioteket, detta med hjälp av bra skyltning och att många ändå faktiskt frågar personalen om hjälp (s. 44f). I en jämförande enkätstudie som de gjorde på biblioteken i Skara och i Lerum, som båda har traditionell SAB-uppställning, visar det sig att besökarna använder sig av den datoriserade katalogen i större utsträckning för att finna vad de söker (s. 60).

Ann Enarsson och Lone Heinlaids uppsats, *När SAB-systemet möter verkligheten: en studie av SAB-systemet med utgångspunkt i hylluppställningen på svenska folkbibliotek*, från 1997 behandlar utbrytningar från den traditionella hylluppställningen som gjorts på femton olika bibliotek. Biblioteken vill underlätta för den ovane låntagaren med alternativa hylluppställningar och mer lättförståeliga rubriker som till exempel att språkvetenskap blir Språk och Etnografi, socialantropologi och etnologi blir Seder och bruk (s. 44). Ett annat argument för att bryta SAB-systemet är att man finner den hierarkiska indelningen som SAB-systemet är uppbyggt runt förlegad. Det som låntagarna frågar efter idag bygger inte på samma kunskapsvärld som när systemet skapades (s. 37). När systemet skapades för knappt hundra år sedan var lantbruk en central näring och därför var det logiskt att placera den under ekonomi. Husdjur var på den tiden främst bruksdjur medan de idag till stor del utgörs av sällskapsdjur, alltså passade de in under avdelningen Q då, medan vi idag skulle uppleva det mer logiskt under djur, skriver Enarsson och Heinlaid på sidan 49. Det finns också många svårigheter med att förändra system. Det tar tid för både personal och låntagare att vänja sig vid en ny hylluppställning, bokuppsättningen kan bli svårare, vissa bibliotek menar att utbrytningar leder till för stora avdelningar där överblicken går förlorad, rubrikerna kan bli för allmänna och därför blir det svårt att förstå vad som ryms i dem. Likaså blir det svårt för dem som är ämnesexperter och vill ha dokument om ett specifikt ämne (s. 38ff).

I *Att bryta sig loss från SAB-klassifikationen* beskriver Christina Blomberg den förändring som gjorts på Huvudstabiblioteket i Solna. Där har man skapat 89

olika ämnesområden som medierna placeras inom. Vissa av dessa ämnen är sammanförda under en rubrik. Dessa ämnesområden har namn i klarspråk. Man har valt att inte använda koder för att göra det så lätt som möjligt för låntagaren (s. 21). Tanken med bokuppställningen på biblioteket har varit att närstående ämnen ska stå nära varandra i hyllorna. I bibliotekets datakatalog står hyllplaceringen på anmärkningsraden på beståndssidan (s.23). I huvudsak är det titeln och omslaget som avgör var en bok hamnar (s. 32f). Efter omflyttningen upplever man biblioteket som mer låntagarvänligt; hylluppställningen är logisk och för samman böcker vilket gör att fler böcker lånas ut då låntagaren upptäcker böcker de inte visste fanns. Nackdelarna är att vissa böcker är svårplacerade inom systemet och kan då bli svåra att finna och att låntagare och bibliotekspersonal vana vid SAB-systemet kan ha svårt att ställa om till det nya systemet (s. 34f).

Hylluppställningen på Västerviks stadsbibliotek har studerats av Annika Olsson och Kerstin Olsson i uppsatsen *Alternativ hylluppställning: en undersökning av hylluppställning och biblioteksmiljö på Västerviks stadsbibliotek*. På biblioteket är facklitteraturen uppställd efter vissa teman, exempel Djur, Kropp & själ och Länder & folk. På den skönlitterära avdelningen finns tre utbrytningar: Deckare, Science fiction och Fantasy. Barnavdelningens hylluppställning följer i princip vuxenavdelningens (s. 33ff). Förhoppningarna hos personalen är att biblioteket ska vara anpassat efter låntagarnas behov, förväntningar och kunskaper och att biblioteket ska upplevas som låntagarvänligt och självinstruerande (s. 38f).

Inger Almgren har i sin uppsats *Alternativ uppställning av böcker på skolbibliotek* tittat på hur tre skolbibliotek arbetat med böckernas placering i hyllorna. Den första skolan har valt att behålla SAB-systemet men huvudavdelningarna står inte i strikt ordning utan närliggande ämnen står nära varandra. Däremot har biblioteket arbetat mycket med att dela upp huvudavdelningarna i underavdelningar efter låntagarnas behov (s. 34). Det andra skolbiblioteket har skapat nya huvudavdelningar där SAB-systemets avdelningar har brutits upp och placerats in. Som exempel på nya avdelningar kan nämnas Särskilda personer, Våra barn och Hobby (s. 45). Också skönlitteraturen har delats in i olika genrer, totalt 23 stycken. Några exempel på dessa är Sorgliga böcker, Vänskap, Andra världskriget, Djur och Humor (s. 46). Bibliotekarien menar att de yngre barnen frågar genremässigt; de vill läsa till exempel sorgliga böcker eller böcker om indianer. Först i årskurs 8 och 9 börjar elever läsa mycket av samma författare och då kan det bli problem att hitta då böckerna står utspridda på olika genrer (s. 48). På det tredje biblioteket har man använt skolämnessystemet, alltså att huvudavdelningarna har samma namn som skolämnena och böckerna placeras där de bedöms höra hemma mest (s. 54). Orsaken till den alternativa hylluppställningen på de tre skolbiblioteken är att skapa flexibla bibliotek och att underlätta för låntagarna, här eleverna (s. 65f).

Kajsa Bäckius jämför i sin uppsats, *Hylluppställning och klassifikation på barnbibliotek : en studie av alternativa sätt att organisera litteratur för barn* fyra barnavdelningar. Biblioteken är huvudbiblioteken i Sollentuna, Västerås, Sala och en filial i Nacka. På biblioteket i Sollentuna är skönlitteraturen indelad i olika genrer som exempel kan nämnas Klassiker, Spökhylla, Deckare och Kärlek (s. 34). Facklitteraturen har också klassificerats där behov har funnits för att hjälpa barnen att hitta. Terminologin på knubbar har förenklats och barnanpassats (s. 35). I Västerås har biblioteket också arbetat med skönlitteraturen och den har fått olika genreindelningar som Roligt, Spänning, Deckare och Hästar (s. 41). På biblioteket i Sala har man tagit bort den genreindelning som tidigare fanns på skönlitteraturen för barn med motivering att man tycker att det begränsar barn och böcker. Den enda kategori som finns kvar är Hästböcker (s. 45).

5 REDOVISNING

I det här kapitlet redovisar vi resultaten av våra intervjuer med bibliotekarierna på Jönköpings stadsbibliotek. Inledningsvis gör vi en kort beskrivning av biblioteket och dess barn- och ungdomsavdelning för att ge en bakgrund till intervjuerna.

5.1 JÖNKÖPINGS STADSBIBLIOTEK

Jönköpings kommun har drygt 120 000 invånare och är en av Sveriges tio största kommuner. Stadsbiblioteket är centralt beläget och ligger i direkt anslutning till läns museet. Biblioteket ritades av göteborgsarkitekten Jan Wallinder och invigdes 1969. I kommunen finns dessutom tio kommundelsbibliotek, fyra filialer och en bokbuss.

Stadsbiblioteket är lokaliserat på två våningsplan med barn- och ungdomsavdelning, avdelningen Unga Vuxna, skönlitteratur för vuxna, tidningsrum och utlånings- och informationsdisk på bottenvåningen. Informationsdisken är gemensam för både barn och vuxna. En trappa upp finns fackavdelning för vuxna, datorer och tidskrifter. Biblioteket är öppet alla dagar. Under 2006 kommer en storsatsning på folkbiblioteken i kommunen att ske. Enligt bibliotekets hemsida (<http://lingonline.jonkoping.se/stadsbibl.htm>), kommer budgeten att stärkas med nästan två och en halv miljon kronor, vilket bland annat innebär fler tjänster och ökat öppethållande. Dessutom kommer en mindre bokbuss att köpas in.

5.2 BARN- OCH UNGDOMSAVDELNINGEN

Barn- och ungdomsavdelningen har ljusa, rymliga lokaler och en öppen planlösning. Skyltar hänger ner från taket där det står att detta är barnavdelningen, vidare finns en skylt från taket som visar var bilderböckerna, kapitelböcker Hcf och kapitelböcker Hcg/uHc/uHce finns. Hyllorna är placerade så att det skapas "rum i rummet" med olika grupper av fåtöljer, soffor och små bord som gör det möjligt att sätta sig ner på många platser i lokalen. Det första som möter besökaren är en skylthylla med böcker och recensioner från Kamratposten på vänster sida och en hylla med nya böcker på höger sida. Här finns också en hylla med Böcker på engelska, helt skild från böcker på övriga språk. Bibliotekets "Äppelhörna" har också en strategisk placering strax intill och innehåller en mängd olika medier för och om barn med funktionshinder (<http://lingonline.jonkoping.se/appelhyll2.htm>).

Nästa anhalt är Favorithyllan med de för tillfället mest utlånade Hcg, uHc och uHce-böckerna. Här återfinns Bert, Sune, Kitty, Tvillingarna, Eva & Adam och andra populära titlar. Innanför Favorithyllan rymmer övriga böcker på

avdelning Hcg/uHc/uHce och de lokala placeringarna Klassiker, Hästar, SF-Fantasy, Lättläst och Manga.

Bilderboksavdelningen finns längst in i biblioteket och är uppbyggd kring en sittgrupp med soffor, bord och fåtöljer i ”barnstorlek”. Tydliga skyltar visar var Småbarnsböcker, Favoriter, Bilderbok Fakta, Sagor och Lättläst finns. I anslutning till sittgruppen finns också Föräldrahyllan, en dator och självutlåningselefanten Ella. Det finns gott om skylthyllor som målats röda för att fånga uppmärksamheten och böckernas framsidor exponeras så mycket utrymmet på hyllorna tillåter.

Fackavdelningen har inga särskilda utbrytningar men vissa avdelningar har markerats med olika figurer som dinosaurier, fåglar etc som står på hyllor och hänger ner från taket, allt för att barnen lättare ska hitta det de söker.

Här nedan följer en uppställning på den alternativa hylluppställningen som barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek tillämpar.

Hcg & uHc/ uHce	Hcf	Bilderböcker
Favoriter	Sagor & Samlingar	Favoriter
Favoriter-Sport/Manga (Killhyllan)	Lättläst	Småbarnsböcker
SF-Fantasy		Bilderbok - Fakta
Klassiker		
Hästaböcker		
Lättläst		
Böcker på engelska		

Bibliotekarierna arbetar ständigt med hylluppställningen och tittar bland annat på utlåningsstatistik för att avgöra en boks placering. De lokala placeringarna görs synliga i katalogen och varje utbrytning har förutom signum en klisterlapp på baksidan av boken, som visar vilken hylla den ska stå på. Detta underlättar för både låntagare, bibliotekarier och bokuppsättare. Bokbeståndet gallras kontinuerligt och hårt. Böcker som inte lånats ut på ett år gallras normalt sett ut.

Utlåningen på barnavdelningen visar en tydlig ökning från och med år 2001 när arbetet med den alternativa hylluppställningen påbörjades. Mellan 2001 och 2004 ökade siffran med 16 246 lån. Även om det inte går att bevisa ligger det nära till hands att förklara ökningen med de förändringar som gjorts på avdelningen med ny hylluppställning och omdisponering med avsikt att göra

det lättare för barnen att hitta i biblioteket. Under motsvarande tid sjönk utlånen på Vuxenavdelningen med 26 698 lån.

		2001	2002	2003	2004	2005
Hb	Barn	144581	148160	153657	160827	150572
Hb	Vux	308914	299703	280436	282216	269661
Hb	U-vux	1515	15712	20911	23015	24060
Hb	Totalt	455010	463575	455004	466058	444293

(Källa: Staffan Jansson, Stadsbiblioteket i Jönköping)

Tabellen visar också att utlånen på Barnavdelningen sjönk under år 2005 med ca 10 000 lån. Enligt bibliotekarierna är det främst utlånen på Hcf som sjunkit och det förklaras delvis med att förskolorna på grund av personalbrist inte har tid och möjlighet att komma till biblioteket med sina barngrupper. Detta är en utveckling som ligger i linje med rikstrenden. Utlånen på avdelningen Unga Vuxna fortsatte att öka under 2005.

Jönköpings kommun har utarbetat ett mål- och handlingsprogram för bibliotekens barn- och ungdomsverksamhet som bygger på FN:s barnkonvention om barns rättigheter. I målsättningen står bland annat:

Biblioteken ska ge alla barn och ungdomar information, kunskap och upplevelser genom att tillhandahålla ett allsidigt, aktuellt och till varje åldersgrupp anpassat urval av böcker och medier av god kvalitet.

Biblioteken skall erbjuda en lokalmässig miljö som inspirerar barn och ungdomar till kulturell och intellektuell nyfikenhet och som samtidigt erbjuder social samvaro (*Mål och handlingsprogram för barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten i Jönköpings kommun 2001, s.5*).

För att uppnå målen i handlingsplanen föreslås biblioteken att utarbeta sina egna metoder utifrån de lokala förutsättningarna och

Varje bibliotek skall aktivt inspirera barn och ungdomar att vara delaktiga i verksamhetens utveckling och utformning och barns och ungdomars synpunkter skall ha genomslagskraft (*ibid., s.6*).

5.3 INTERVJUER MED BARN- OCH UNGDOMSBIBLIOTEKARIER

För att få svar på våra frågor valde vi att intervjua barn- och ungdomsbibliotekarierna på Jönköpings stadsbibliotek. På biblioteket har man arbetat mycket med alternativa hylluppställningar med förhoppning om att göra biblioteket mer lättillgängligt och självinstruerande för att spara bibliotekariernas tid.

De tre bibliotekarierna har arbetat förhållandevis länge i yrket, 11, 25 respektive 29 år. Staffan Jansson är ansvarig chef för barn- och ungdomsavdelningen med speciellt ansvar för avdelningen Unga vuxna. Rune Staaf är ansvarig för mellanåldern, alltså uHc- och Hcg-böckerna. Johanna Billvén arbetar med de yngre barnen i åldersspannet noll till nio år. Alla tre bibliotekarierna har tillsammans arbetat med den alternativa hylluppställningen även om den mest ligger under Rune Staafs ansvar. Här nedan redovisar vi en sammanställning av intervjuerna.

5.3.1 KLASSIFIKATIONSSYSTEMET, KATALOGEN OCH HYLLPLACERINGEN

Ett klassifikationssystemets viktigaste uppgift är att kunna återvinna medierna i biblioteket. Staffan Jansson säger att det ska fungera som ett navigationsinstrument i bibliotekssystemet. Datoriseringen på biblioteken har underlättat arbetet mycket för personalen, en fråga som kunde ta flera timmar förut kan ofta få ett svar inom några minuter. Å andra sidan, menar Rune Staaf, hade många bibliotekarier ”mer i hjärnan förut” mot dagens som kanske litat mer på datorn. Vissa frågor har man på grund av detta svårare för idag. Staaf tar ett exempel när det gäller innehållet i böckerna. Han menar att BTJ (Bibliotekstjänst) ger många böcker fel eller missvisande ämnesord som försvårar återvinningen för både personalen och låntagarna. Till exempel blandar Bibliotekstjänst ihop begreppen ungdomsbok och ungdomsböcker. Om en låntagare vill läsa en ungdomsbok om anorexi ska det stå ungdomsbok och inte ungdomsböcker. Men vill någon läsa om ungdomsböcker ska det stå ungdomsböcker. Indexeringsarbetet har avgörande betydelse idag med bibliotekskataloger på online-datorer.

Svårigheten med SAB-systemet ur barnbibliotekets perspektiv är att det inte är barnanpassat. Barn idag är datavana så många använder bibliotekets katalogdatorer för att finna böcker. Tyvärr har barnen svårt att sedan förstå vilken hylla de ska gå till. För att komma fram till var boken egentligen finns kräver systemet flera led och detta missar de flesta barn. Jönköpings stadsbibliotek har börjat planera för en barn-opac (opac = online access public catalogue). En barn-opac är en självbetjäningsskatalog speciellt anpassad för barn, med ett lättnavigerat system och barnanpassade ämnesord.

Trots att dagens barn är datavana är ändå hylluppställningen viktig för barnen. Johanna Billvén menar att hylluppställningen är viktig för att barn upplever sin omvärld annorlunda än oss vuxna och kanske ofta har svårt att formulera en exakt fråga på något de söker. Här kan hylluppställning och exponering vara väldigt viktigt. En barnavdelning kan inte kopiera en vuxenavdelning utan en barnavdelning måste vara anpassad efter barn på alla sätt som är möjliga.

5.3.2 JÖNKÖPINGS STADSBIKLIOTEKS ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNING

Johanna Billvén berättar att bland annat GÖK-projektet var en början på ifrågasättandet av SAB-systemet och att många efter det har vågat göra lokala varianter. Datoriseringen har gjort det möjligt att komplettera SAB med lokala placeringar. På Jönköpings stadsbibliotek är målet med den alternativa hylluppställningen att låntagarna själva ska hitta det de söker och gillar. På detta sätt kan bibliotekariernas tid läggas på mer krävande frågor. Barnavdelningen totalrenoverades i början av 2000- talet och det var i samband med detta som den alternativa hylluppställningen gjordes. Redan innan renoveringen fanns några utbrytningar men efter den har bibliotekarierna arbetat mer aktivt med detta. Vilka utbrytningar som kändes viktiga att göra kommer mest från egna tankar och erfarenheter och viljan att göra barnavdelningen mer lättillgänglig.

Rune Staaf berättar att vid renoveringen blev det några felleveranser av möbler vilket fick till följd att man började fundera på vad dessa hyllor skulle användas till. Resultatet blev att man satte de mest populära bilderböckerna på dessa hyllor och kallade dem Favoriter. Efter det har också denna lokala placering anammats på Hcg- och uHc/uHce-böckerna. Dessa Favorithyllor är bland det första man möter på barnavdelningen vilket ledde till vissa protester men barnbibliotekarierna menar ändå att det är bra att visa dessa efterfrågade böcker på fronthyllorna, dels sparar det tid för personalen och dels är det en första lockande syn för barnen.

Barnbibliotekarierna menar vidare att börjar man läsa det som finns på favorithyllorna så hittar man också så småningom den lite mer avancerade litteraturen. Jönköpings stadsbibliotek har en liberal inköspolitik: barnbibliotekarierna tror att de flesta barn som läser Kittyböcker eller Tvillingarna också går vidare till att läsa annan typ av litteratur. Bibliotekarierna försöker också att aktivt skylta och lyfta fram all sorts litteratur. Till exempel kan nämnas att Laura Trenters böcker som det är mycket utlån på inte står på Favorithyllan. Rune Staaf förklarar att det är en pedagogisk tanke med detta att barnen ska veta att det finns intressanta böcker också på andra ställen i biblioteket.

På bilderböckernas Favorithylla finns till exempel böcker av Gunilla Bergström, H C Andersen, Ulf Stark och Catarina Kruusval. Johanna Billvén poängterar att detta är en ständigt pågående process. Nyligen fick Carin

Wirsen's böcker om Rut och Knut hoppa över till Favorithyllan och genast ökande utlånet på dessa. På ungdomarnas Favorithyllan finns bland annat Sune- och Bertböckerna, Harry Potter och Tvillingarna. Också detta är en levande avdelning där böcker får byta placering allt efter efterfrågan. Johanna Billvén säger ändå att det inte bara är efterfrågan som styr vad som finns på Favorithyllorna utan här kan också personalen försöka "sälja" och göra reklam för böcker. Annars är det mycket utlåningsstatistiken som bestämmer vad som hamnar på favorithyllorna. Tyvärr är det så att utrymmesskäl ibland avgör var en bok hamnar. På Favorithyllan gallras det hårt och målet med hyllan är att det inte ska finnas en bok som inte har varit utlånad under året på hyllan.

På Hcf-avdelningen finns också något som kallas Småbarnsböcker. Det är bilderböcker för tre- och fyraåringar som bibliotekarierna fick många frågor om förut och som alltså var svåra att hitta när de stod blandade med övriga bilderböcker. Den förälder som plockar en bok till sitt barn där gör oftast inte ett dåligt val, menar Staffan Jansson.

En annan utbrytning är Bilderbok Fakta. Det är enkla faktaböcker som vänder sig till förskoleåldern och som var svåra att hitta när de stod tillsammans med de övriga faktaböckerna. Här kan man till exempel hitta böcker om brandbilar blandat med visböcker och enkla böcker om människokroppen.

Vidare finns det en hylla med Lättläst. Diskussionerna pågår här om denna hylla egentligen borde heta Börja läsa för det är den funktionen som hyllan är tänkt att ha. Här finns riktigt enkla böcker men också lite svårare som till exempel Christine Nöstlingers böcker om Frans som ju egentligen inte är särskilt lättlästa.

Det finns också en avdelning som heter Sagor och samlingar. På barnavdelningen finns också en Föräldrahylla med tidskrifter och böcker, alltså vuxenböcker som fått lokal placering inne på barnavdelningen för att finnas nära de föräldrar som kommer till barnavdelningen med sina barn.

På Hcg- och uHc/uHce-avdelningen finns förutom Favoriter också Lättläst, Hästböcker, SF-Fantasy, Klassiker och Böcker på engelska. Till klassikerna räknas böcker som är över femtio år. Här kan man numera hitta de populära böckerna av Enid Blyton som tidigare fanns på Favorithyllan. De engelska böckerna står inte längre tillsammans med övrig utländsk litteratur utan har fått en placering långt fram i biblioteket. Detta är en hårdgallrad hylla där utlånet har ökat med 100%. Problem med en sådan typ av hylla, menar Rune Staaf, är att de som inte vet vilken bok de vill ha går till hyllan men om då hyllan är väldigt hårt gallrad blir utbudet inte särskilt stort. Det som syns och skyltas lånas.

På prov har man också börjat med en Favorithylla för killar. Dessa böcker kallas också Favoriter men ställs på en egen hylla. Erfarenheten säger att

många killar har svårt att hitta och veta vilka böcker de vill ha. På ”killhyllan” finns till exempel Dragon ball, Manga och idrottsböcker. Eftersom det inte finns någon lokal placering av dessa böcker är det upp till bokuppsättarna att placera böckerna här. Tanken är igen att det ska vara lätt att hitta. Barnen ska inte behöva gå och fråga efter de där böckerna som alla läser just nu.

På barnavdelningen finns också en Äppelhylla där idén är att alla barn behöver böcker men alla böcker passar inte alla barn. Här finns videofilmer, CD-skivor, Daisy, Bok- och band, talböcker, taktila böcker, punktskriftsböcker och mycket annat.

5.3.3 UTVÄRDERING AV DEN ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGEN OCH FRAMTIDA VISIONER

Någon egentlig utvärdering har inte gjorts på biblioteket. Istället tittar man mycket på utlåningsstatistiken som har visat en tydlig ökning av utlånen på Hcg och uHc/uHce-böckerna sedan den alternativa hylluppställningen genomfördes. Däremot minskar utlånet på Hcf-böckerna. Detta tror man beror på mindre institutionslån. Förskolorna har inte samma möjlighet att komma till biblioteket när det är dåligt med personal ute på avdelningarna. Barnbibliotekarierna tycker också att många barn hittar själva till de hyllor med böcker som de är intresserade av. Barn lär sig snabbt var ”deras” böcker står. Rune Staaf berättar också att många barn går runt och tittar bland hyllorna. De är inte så låsta vid vissa hyllor som barnbibliotekarierna trodde att de skulle bli. När de tröttnar på en viss typ av litteratur går de vidare bland hyllorna.

En nackdel med alternativa hylluppställningar kan vara att det verkar rörigt. Det finns en brytpunkt när det blir för många utbrytningar då det bara upplevs som plotttigt. På barnavdelningen menar man att det har blivit bättre för barnen men kan upplevas rörigt av övrig personal i huset som är inkörda på SAB-systemet. Ändå menar Johanna Billvén att kommer det ett barn till informationsdisken och vill ha ”en bra bok” så kan den bibliotekarien som inte arbetar med barn och ungdomar ändå visa att här finns ett urval av favoritböcker, är du intresserad av hästar ska du titta här eller vill du läsa spännande fotbollsböcker kan du finna dem där.

Staffan Jansson säger att det viktiga med lokala placeringar är att det man finner i katalogen också ska ha en plats i rummet. Det ska vara klart både för kataloganvändaren och för bokuppsättarna var bokens faktiska fysiska placering är. Därför måste medierna förutom signum också ha en etikett som anger den lokala placeringen. Jansson diskuterar vidare hur en lokal placering är en placering i rummet och inte en innehållsdeklaration. Med lokal placering Deckare menas att boken står på en hylla kallad Deckare inte att boken nödvändigtvis är en deckare även om den troligtvis är det. Många bibliotek placerar spänningsromaner och polisromaner på deckarhyllor.

Barnbibliotekarierna menar att en barn- och ungdomsavdelning inte får bli statisk. Man ska diskutera idéer och förslag och hela tiden förändra. Inga bara ändra för ändringens skull utan för att visa på bibliotekets alla sidor. Rune Staaf berättar att det finns idéer och förslag på hur man skulle kunna arbeta om den utländska avdelningen för barn, om Manga-böckerna ska få stå ännu mera för sig på till exempel snurror eller om biblioteket ska visa upp serieböckerna på ett annat sätt. Det som ligger nära i framtiden är att köpa in en barn-opac och arbeta aktivt med ämnesord för barn. Barn idag är vana vid datorer och att söka på datorer så det känns angeläget att ha ett system som passar barn.

Den bokuppsättare som vi talat med anser att den nya hylluppställningen skapat nya arbetsmoment för henne i form av fler uppdelningar och sortering. Det har blivit många avdelningar att hålla reda på men eftersom alla utbrytningar finns markerade med klisterlappar på bokens baksida har hon inga problem att placera böckerna rätt. Däremot är det väldigt svårt för vikarier att förstå systemet i början menar hon. Om den alternativa hylluppställningen skapat fler arbetsmoment, så har bibliotekets robot samtidigt underlättat arbetet eftersom böckerna blir uppdelade från början. På det sättet upplever hon inte att hennes arbete har blivit mer betungande.

6 INSAMLING AV ENKÄTER

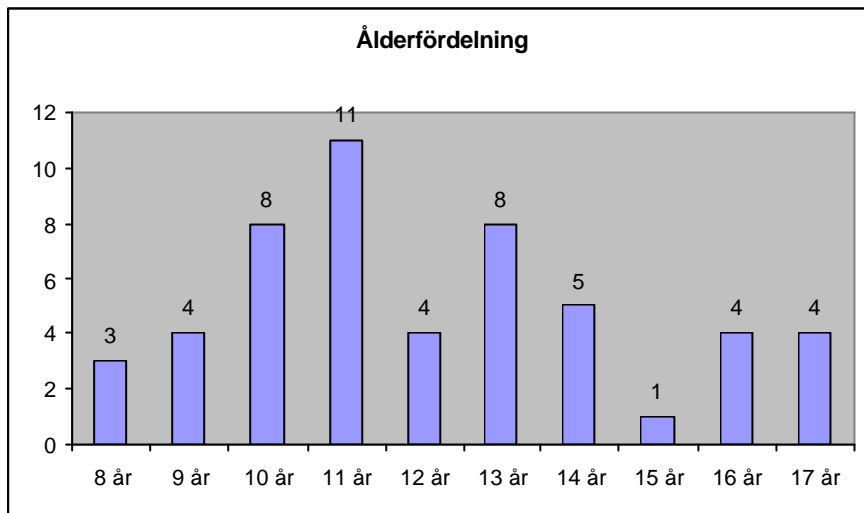
Vi besökte Jönköpings stadsbibliotek vid fyra olika tillfällen under perioden november 2005 och februari 2006 för att genomföra vår enkätundersökning bland de barn i åldrarna ca nio till femton år som valt att besöka biblioteket på sin fritid. Vid varje tillfälle tillbringade vi mellan tre och fyra timmar på biblioteket. Sammanlagt svarade 52 barn och ungdomar på enkäten, 40 flickor (ca 77 %) och 12 pojkar (ca 23 %). Det stämmer också väl överens med personalens uppfattning om könsfördelningen i den aktuella åldersgruppen besökande barn.

Vi valde att ställa frågorna muntligt till barnen och själva fylla i formuläret. Det visade sig vara en bra metod. Endast ett barn avböjde att svara på grund av tidsbrist, övriga var positiva till att delta och vi kunde formulera om frågorna om det behövdes och anteckna kommentarer som barnen lämnade spontant.

För att hjälpa oss att få in fler svar erbjöd sig bibliotekarierna att lämna ut enkäten till elever i årskurs fem som kom på klassbesök med sina lärare i december 2005. Enkäten lämnades ut och de barn som ville fick fylla i den på egen hand. Dessa 15 enkätsvar skiljer sig ifrån de svar som vi själva samlade in och därför har vi valt att redovisa dem separat. Ett klassbesök är inte frivilligt och dessutom får barnen både en visning av barn- och ungdomsavdelningen och mycket hjälp av bibliotekarien som tar emot besöket. Vår tanke med enkäten var ju att få ett slumpvis urval av låntagarna som besöker biblioteket av eget intresse.

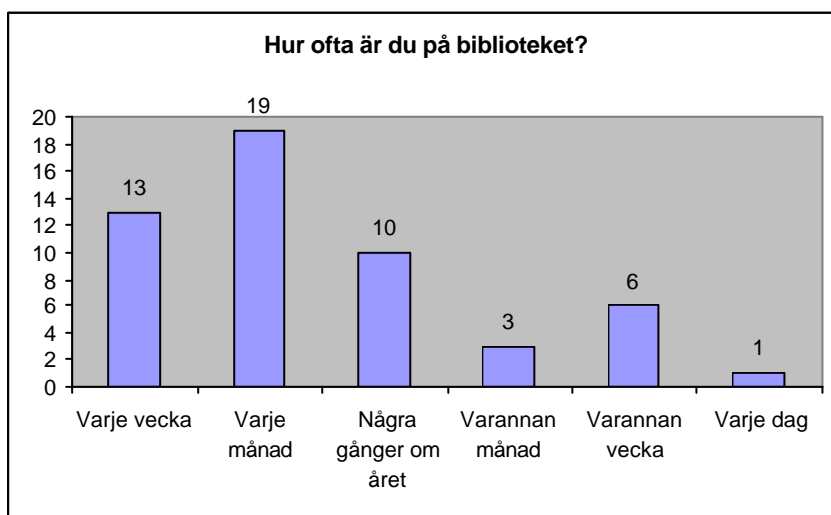
6.1 REDOVISNING AV ENKÄTUNDERSÖKNINGEN

Diagram 1

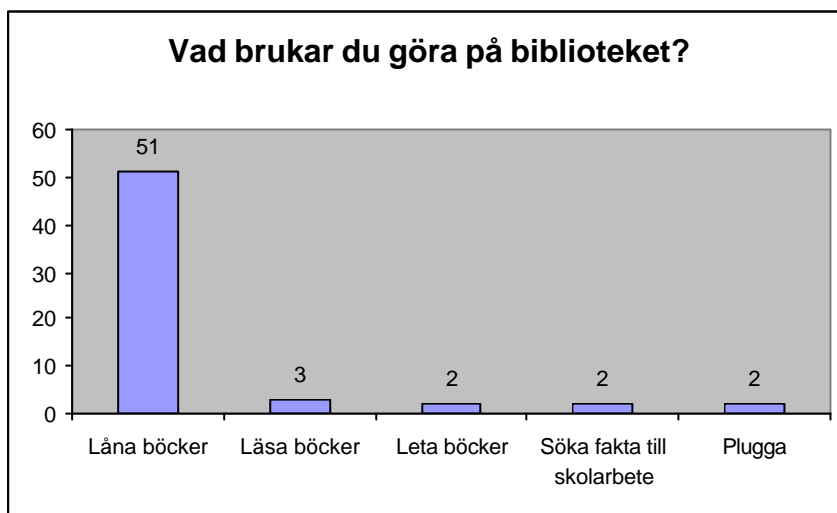
Totalt svarade 52 barn och ungdomar på enkäten. Av dessa var, som förväntat, de flesta barn i åldern tio till tretton år. Men intresset för Favorithyllan var också stort bland både yngre och äldre besökare. De yngre barnen letade också böcker bland Hcf-hyllorna och de äldre sökte sig ibland till avdelningen "Unga Vuxna". Bland de äldre ungdomarna dominerade intresset för Manga- och Fantasyhyllan.

Diagram 2

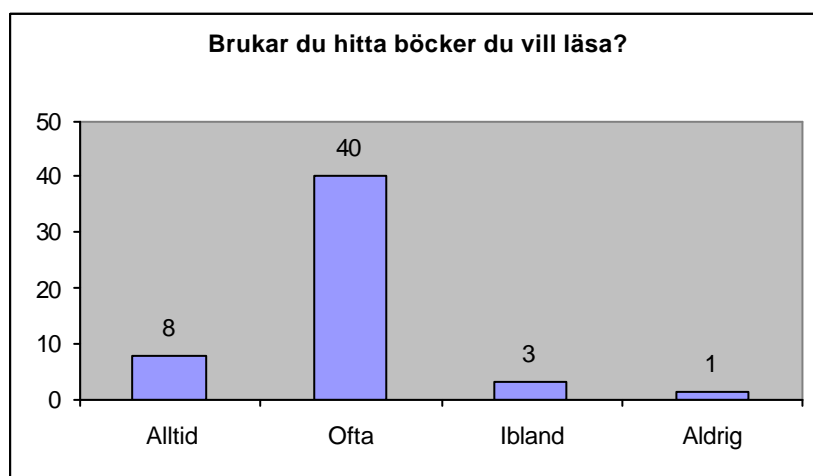
Det är ”stamgästerna” som dominerar de 52 enkätsvaren. 13 barn svarade att de besöker biblioteket varje vecka och 19 varje månad. Några barn valde att precisera sina svar till varannan vecka eller månad och en flicka besökte biblioteket varje dag. Det betyder att 75 % svarat att de besöker biblioteket minst en gång i månaden.

Diagram 3

Det fanns möjlighet att ange flera svarsalternativ på frågan. Här framgår det tydligt att barnen går till biblioteket för att låna böcker i första hand. Det är bara i undantagsfall som de kommer för att bara läsa eller söka information. Under våra timmar i biblioteket kunde vi också observera att barnen var mycket målmedvetna när de valde och lånade böcker. Trots att det finns gott om trivsamma läshörnor på avdelningen valde de allra flesta att lämna avdelningen när de lånat färdigt.

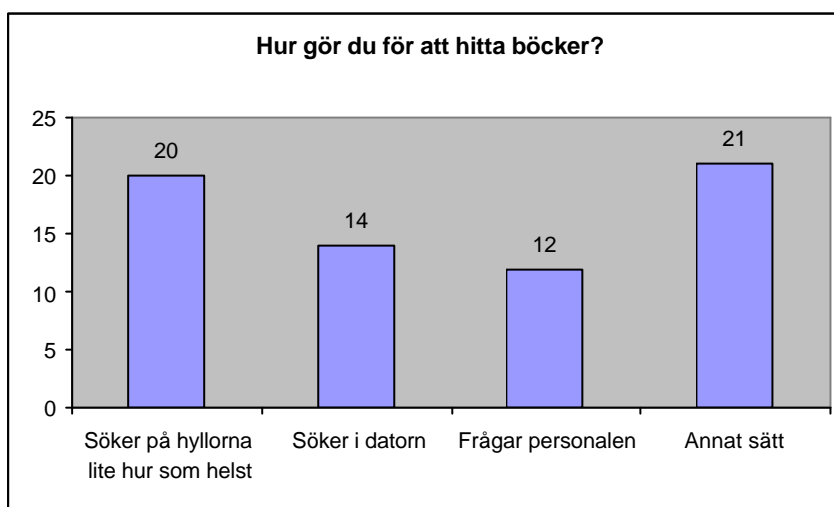
Diagram 4

Barnen har inga problem att hitta böcker, ca 77 % hittar ofta böcker de ville läsa och ca 15 % hittar alltid böcker. Det beror naturligtvis också på att barnen är vana besökare som vet hur biblioteket är organiserat och har lärt sig att hitta bland hyllorna. Men många barn uttryckte också att de var mycket nöjda med utbudet av böcker. Kommentarer som: ”Här finns så många bra böcker som jag vill läsa” och ”Jag hittar alltid något som jag vill läsa” var vanliga. Flera barn berättade också att de hellre går till stadsbiblioteket än till sitt närbibliotek, eftersom utbudet är bredare och bättre svarar mot deras önskemål.

Diagram 5

Här fick barnen ange fler än ett svarsalternativ men det vanligaste svaret föll under rubriken Annat sätt, som visade sig innebära att de går till Favorithyllan först, ca 41 % angav detta svar. Däremot visste inte många att hyllan kallades Favoriter. De flesta svarade t ex: ”Jag går dit där jag brukar hitta böcker” eller ”Jag går hit först” och menade Favorithyllan. När vi frågade om de visste vad hyllan kallades eller vad som var speciellt med den, svarade de oftast: ”Där finns så många bra böcker som jag vill läsa” eller liknande kommentarer. Trots att de allra flesta är flitiga biblioteksbesökare är det tydligt att de inte uppmärksammat att hyllan var märkt med Favoriter.

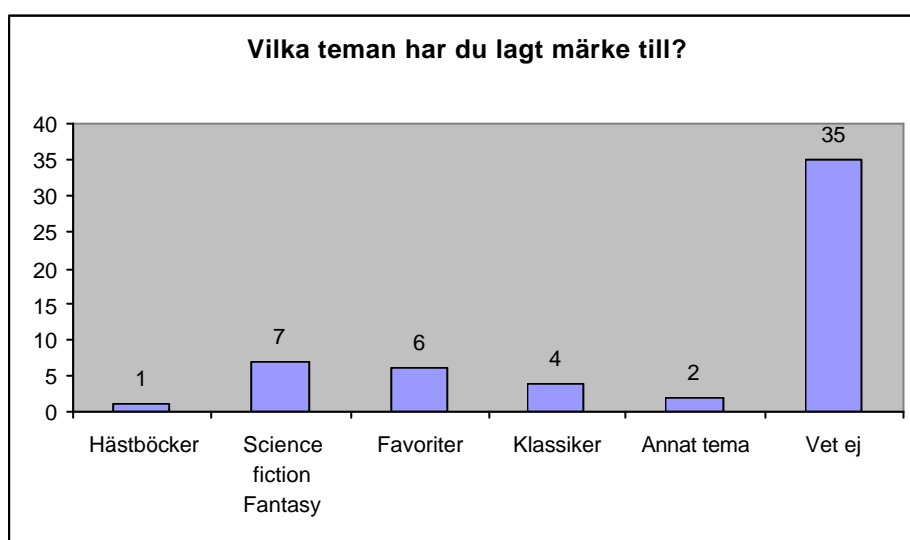
Lika många som går till Favorithyllan ägnar sig åt browsing och söker lite osystematiskt på hyllorna. Det fanns ett klart samband mellan dessa två grupper. Drygt hälften av dem som gick till Favoriterna först, angav att de sökte vidare på de andra hyllorna sedan. Nästan ingen av dessa barn frågade personalen eller sökte efter böcker i någon av datorerna.

På liknande sätt visade det sig att de barn som sökte efter böcker i katalogen också i stor utsträckning frågade personalen. Dessa barn var på jakt efter

speciella titlar eller författare och använde sig av katalogen för att försäkra sig om att böckerna fanns inne. I andra hand vände de sig till personalen för att få hjälp.

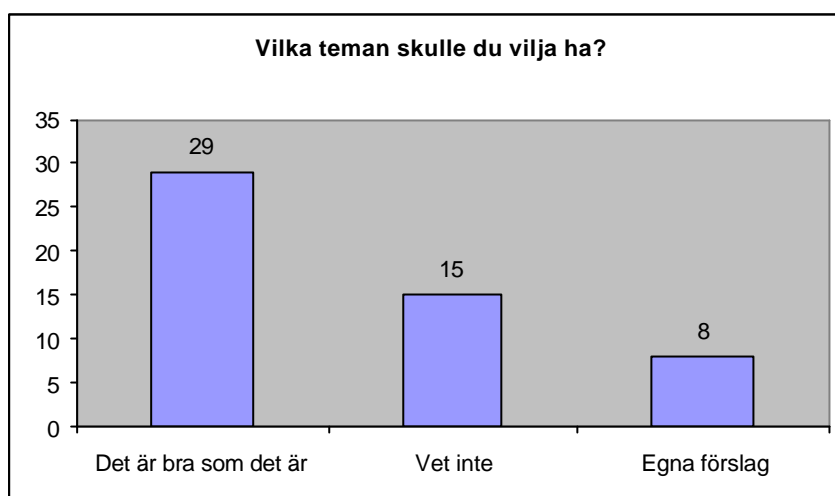
Eftersom vi vistades i biblioteket vid fyra tillfällen och under ganska många timmar, hade vi också tid att studera hur barnen betedde sig i biblioteket. Detta var inget som vi hade planerat från början men som vi fick med ”på köpet” och som passar väl in under metoden observation. Vid ingången till barn- och ungdomsavdelningen finns till vänster en skylthylla som exponerar böckernas framsidor och bokrecensioner från Kamratposten och till höger skyltar man med nya böcker. De flesta barn stannade till där för att titta på böcker, läsa recensioner och baksidestexter. Därefter gick många direkt till Favorithyllan och sedan sökte de vidare på andra hyllor. Det här stämmer också väl överens med bibliotekariernas iakttagelser. Vi kunde också konstatera att även om Favorithyllan var mycket populär, så lånades också en hel del böcker ut från övriga hyllor.

Diagram 6

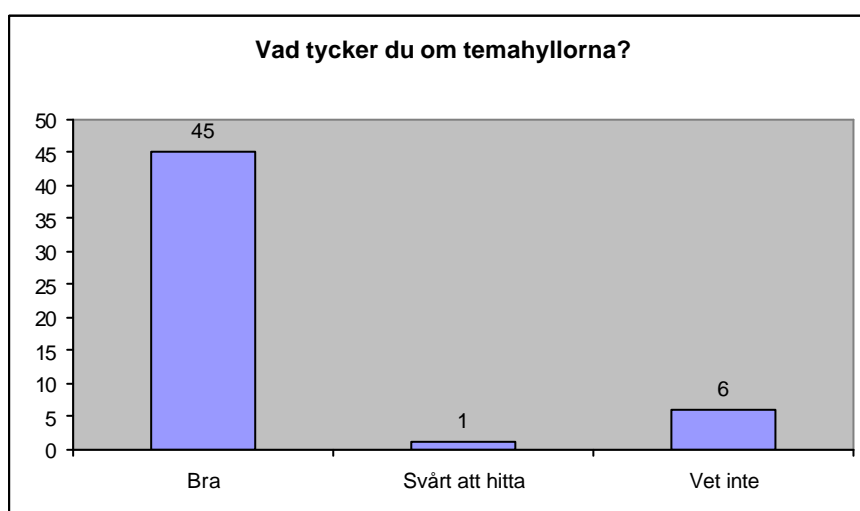
Här fanns det också möjlighet att ange flera svarsalternativ. 67 % av barnen har ingen aning vad de olika hyllorna och utbrytningarna kallas men de hittar bra ändå. De har helt enkelt lärt sig var just ”deras” böcker står och de verkar inte bry sig om benämningar eller att läsa skyltar i någon större utsträckning. Ca 30 % kunde namnge någon eller några av utbrytningarna och endast 12 % visste att den mycket populära hyllan kallades Favoriter. Det verkar med andra ord som om exponering och skyltning är de viktigaste faktorerna för barnen när de letar böcker.

Diagram 7

De flesta, ca 56 %, verkar nöjda med den indelning som gjorts, 29 % vet inte och 15 % ger egna förslag. Några av dessa förslag, som Fantasy och Manga finns redan men utöver det nämns också Kärlek, Spänning, Deckare, Mysterier och Biografier och en flicka föreslår fler skyltar.

Diagram 8

Trots att de flesta inte känner till hur utbrytningarna är gjorda eller vad hyllorna kallas är de ändå nöjda eftersom de vet vart de ska gå och lätt hittar bland hyllorna. Detta märks särskilt bland dem som går ofta till biblioteket. 87 % svarar att temahyllorna är bra. På frågan varför de är nöjda svarar 3/4 att det är lätt att hitta och att det finns många bra böcker och välja på. Några andra

kommentarer är: *Jag vet var mina böcker finns, Jag slipper leta och jag sparar tid, Välsorterat, Nya böcker kommer in snabbt.*

En flicka påpekade att det är lite svårt att hitta första gången man kommer till biblioteket innan man har "fattat systemet". De som inte vet är de som besöker biblioteket mera sällan. En 15-årig flicka tyckte att det var svårt att hitta i biblioteket och att det tog tid. Hon besökte biblioteket endast några gånger om året och nu hade en lärare skickat henne för att låna en skönlitterär bok. Hon tyckte att det var svårt att få tag i personal och att hon fått dåliga eller konstiga förslag på böcker från dem. Detta var den enda negativa reaktionen vi mötte under våra fyra besök på biblioteket. De andra barnen och ungdomarna som vi pratade med verkade mycket nöjda och positiva till biblioteket.

6.2 RESULTAT AV ENKÄTER INLÄMNADE AV KLASS 5

Eftersom förutsättningarna för eleverna i årskurs fem var helt andra än för barnen i vår enkätundersökning, valde vi att inte ta med dem i redovisningen ovan. Besöket på biblioteket var inte frivilligt och eleverna fick fylla i enkäten på egen hand. Vår metod vid insamling av enkätsvar liknade mer en formaliserad intervju. Vi väljer ändå att kort sammanfatta resultatet av "skolenkäten" eftersom det ger ytterligare en dimension till vår fallstudie. Av de 15 elever som svarade på enkäten vid klassbesöken i december var 12 stycken pojkar. En helt annan könsfördelning än vad vår undersökning utanför skoltid visade, då det mest var flickor som besökte biblioteket. Varför så många pojkar valt att svara på "skolenkäten" vet vi inte och vi väljer att inte spekulera över det.

Samtliga elever var av naturliga skäl 11-12 år och svarade att de besökte biblioteket en gång i månaden, förmodligen tillsammans med klassen. Alla svarade att de kom för att låna böcker och alltid eller ofta hittade något att läsa. Det som skiljde sig mest från "fritidsenkäten" var att ca 1/3 av eleverna svarade att de frågade personalen för att hitta böcker, 1/3 sökte på hyllorna lite hur som helst och 1/3 sökte i datorn. Ingen angav att de gick till Favorithyllan eller någon annan speciell hylla. Förmodligen beror detta på att de haft tillgång till en bibliotekarie under besöket, som bokpratade och tipsat om bra böcker.

Eleverna i år 5 markerade också att de kände till fler temahyllor än barnen i "fritidsenkäten". Det kan bero på att de fått information om detta av bibliotekarien eller att de bara kryssat i några alternativ, utan att egentligen känna till det.

7 DISKUSSION OCH ANALYS

I det här kapitlet för vi till en början en diskussion om alternativ hylluppställning mer allmänt utifrån våra litteraturstudier och egna synpunkter. Därefter behandlar vi alternativ hylluppställning inom SAB-systemet i allmänhet och för barn i synnerhet. Detta leder fram till en analys av hylluppställningen på Jönköpings stadsbiblioteks barn- och ungdomsavdelning, utifrån de resultat vi samlat in i form av intervjuer, enkäter, observationer, statistik och litteraturstudier. Vi avslutar med att ge en kort sammanfattning av de slutsatser vi kommit fram till med utgångspunkt från våra frågeställningar.

7.1 ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR

Viljan att göra ett bibliotek lättillgängligt, självinstruerande och låntagarvänligt verkar vara de drivkrafter som styr arbetet med alternativa hylluppställningar. Rowley säger bland annat att hylluppställningen förmodligen är det mest användbara verktyget för att hitta medierna och att låntagarnas behov ska komma främst (ibid., s. 470f). Marcella och Newton menar att medierna ska placeras i den ordning de hjälper störst antal låntagare och därför bör styras av vilken typ av bibliotek det är frågan om, vilka låntagarna är och hur dessa vanligtvis söker information på biblioteket (Marcella & Newton 1994, s. 5).

Våra folkbibliotek har en väldigt speciell ställning i vårt samhälle. De ska fungera som en förlängning av våra vardagsrum men de ska också verka för demokrati, mångfald och integration. Alla som bor i Sverige ska ha fri tillgång till information men folkbiblioteken ska också verka för att öka läsförmågan och läslusten. Förväntningarna är högt ställda på våra folkbibliotek men resurserna inte alltid så stora vilket medför att allt arbete som biblioteken gör måste prioriteras noga.

Ett klassifikationssystem har många funktioner. Det ska fungera som ett arbetsredskap för bibliotekarierna samtidigt som dess hylluppställning ska tilltala låntagarna. Sapiie (1995, s. 145f) menar att det finns fyra anledningar till att bibliotek ändrar sitt hyllsystem. Det första är att tillmötesgå låntagarnas behov. Det andra är ett missnöje med det rådande systemet och den tredje och fjärde anledningen är experimentlusta och olika yttre faktorer såsom omflyttning och ombyggnad. Dessa faktorer känner vi igen från vår egen studie på Jönköpings stadsbibliotek och från magisteruppsatser som beskriver alternativa hylluppställningar på andra bibliotek.

Med datoriserade bibliotekskataloger kan behovet av genreuppdelning minska då man lätt via katalogen och ämnesord ser beståndet och snabbt kan lokalisera hyllplaceringen. Samtidigt kan de datoriserade katalogerna förenkla

användandet av alternativa hylluppställningar då det är lätt lägga in lokala placeringar i systemet. Dagens kataloger möjliggör att man kan ställa upp böcker i ett system och klassificera i ett annat.

Eftersom många av bibliotekens låntagare går runt bland hyllorna är det viktigt med ett tilltalande hyllsystem. I litteraturen har det tredelade biblioteket nämnts. Där den första avdelningen som möter låntagaren är ett boktorg där böcker är uppställda efter teman och där utlåningsfrekvensen är hög. Den andra avdelningen är ett traditionellt bibliotek och längst in ett närmagasin. Att visa på eftertraktade medier i början på biblioteket är kanske en självklarhet för att få låntagarna att gå längre in i biblioteket och upptäcka andra saker är svårare. Vanliga mataffärer arbetar ofta på helt motsatt sätt. Längst in i affären står det som i princip alla kunder handlar, nämligen mejerivarorna.

Samtidigt som arbetet med mediernas placering i hyllorna är väldigt viktigt måste detta arbete åtföljas med bra skyltar. SAB-systemets notationer behöver inte vara något som låntagarna möter utan dessa kan fungera som ett effektivt arbetssätt för bibliotekarierna. Att använda klarspråk istället för koder är ett sätt att göra ett bibliotek mer låntagarvänligt och självinstruerande. Många bibliotek i de uppsatser vi har läst har arbetat med att hitta lättbegripliga rubriker för olika hyllor. Till exempel används Kropp och Sjal istället för V Medicin och D Psykologi eller Laga mat, sy och sticka och Husdjur, trädgård och frimärken istället för Q Ekonomi och näringsväsen.

Det kan vara så att det finns en gräns uppåt för hur stort ett bibliotek kan vara för att det ska gå att genomföra alternativa hylluppställningar. Någonstans kommer en gräns för när antalet volymer blir för stort för att vara hanterbart men arbetet med skyltning, ämnesord och exponering är alltid genomförbart.

7.2 SAB-SYSTEMET OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR

När SAB-systemet skapades var systemet tänkt som ett internt arbetsredskap för bibliotekarierna. När bibliotekens samlingar öppnades följde systemet med ut till hyllorna och till låntagarna. Detta tillsammans med det faktum att SAB-systemet representerar en kunskapssyn som inte alltid överensstämmer med vår idag har bidragit till många bibliotek arbetar med alternativa hylluppställningar. Närliggande ämnen som medicin och psykologi hamnar långt ifrån varandra på hyllan likaså historia och geografi.

Inga av de bibliotek vi läst om i litteraturen eller Jönköpings stadsbibliotek har gjort undersökningar hur låntagarna uppfattar och skulle vilja förändra sitt bibliotek innan arbetat med alternativa hylluppställningar genomförts. Här litar bibliotekarierna på sina egna erfarenheter om hur låntagare söker och frågar på ett bibliotek. Denna bibliotekariestyrelse kan hindra nödvändig förändring då

man kanske inte alltid uppfattar låntagarnas svårigheter med att hitta på ett bibliotek. Många bibliotek har varit och är producentstyrda och inte konsumentstyrda vilket inte är konstigt då SAB-systemet konstruerades av och för bibliotekarier. SAB-systemet finns och fungerar bra som ett arbetsredskap för bibliotekarier men upplevs som konservativt och auktoritetsstyrt när det kommer i kontakt med låntagarna. Här ska också tilläggas att vissa låntagare som lärt sig systemet uppfattar förändringar som besvärliga. Dessa låntagare vet hur det ”brukar vara” eller ”ska vara”.

7.3 BARN OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR

Målet med en alternativ hylluppställning på barnavdelningar är naturligtvis att barnen ska hitta lättare och att de ska hitta till de hyllor som intresserar dem. Detta kan göras med skyltar och olika typer av exponeringar, med ett anpassat klassifikationssystem och att bryta ut kategorier som är särskilt intressanta för barn.

Detta är ändå bara en del i hur barnen upplever sitt bibliotek. Helhetsintrycket är viktigt allt från miljön till anpassade hyllor till tillmötesgående, kunnig och trevlig personal. Låntagare i allmänhet och barn i synnerhet lägger stor vikt vid upplevelsen av själva biblioteket och hur lätt det är att hitta det man söker. Många barn drar sig för att fråga personalen och ägnar sig också åt browsing. Låntagarnas behov ska gå före bibliotekens behov när det gäller mediernas placering. Ett bra system känner låntagarnas behov och medierna ska kunna sökas utifrån deras behov (Soergel 1985, s. 46ff).

Beståndet på en barnavdelning är ofta mer hanterbart och överskådligt än på en vuxenavdelning vilket gör det lättare att arbeta med alternativa hylluppställningar. Barn tänker och upplever saker annorlunda och därför går det inte att kopiera en vuxenavdelning och tillämpa den på en barnavdelning. På en barnavdelning måste man vara flexibel och försöka se avdelningen ur ett barns ögon. Vad tilltalar ett barn? Kanske borde böckerna sorteras efter färg eller storlek eller exponeras på lagom höjd eller skyltas med hjälp av bilder och symboler eller varför inte en plastdinosaurie som kan leda barnet till dinosaurieböckerna. Ett aktivt arbete på en barnavdelning med skyltning, exponering och att lyfta fram områden som intresserar barn tror vi ökar barns lust att låna och läsa. Det ska kännas spännande för ett barn att gå till barnavdelningen. Det ska alltid finnas något som kan väcka ett barns nyfikenhet.

Barn idag är datavana och många barn använder bibliotekens datoriserade kataloger. Hur tar biblioteket emot denna nya kunskap som att till exempel många barn antagligen arbetar snabbare vid datorn än många bibliotekarier? För att barns användande av de datoriserade katalogerna ska vara effektivt måste det finnas bra ämnesord och bra hänvisning till var bokens faktiska fysiska placering är. Detta bekräftades också av bibliotekarierna som vi intervjuade på Jönköpings stadsbibliotek och av våra litteraturstudier. Barnanpassade kataloger med bra ämnesord och bra hänvisningar utesluter inte arbetet med alternativa hylluppställningar, skyltning och exponering av böcker utan är ett komplement.

7.4 JÖNKÖPINGS STADSBIBLIOTEK OCH ALTERNATIVA HYLLUPPSTÄLLNINGAR

Utgångspunkten för vår studie på Jönköpings stadsbiblioteks barnavdelning var följande frågeställningar:

- Varför har biblioteket gjort en ny hylluppställning och hur ser det nya systemet ut?
- Vilka tankar ligger bakom och varifrån har inspirationen hämtats?
- Hur fungerar det nya systemet för de anställda och hur fungerar det för låntagarna?

Vi börjar med att redovisa de två första frågeställningarna gemensamt eftersom dessa till stor del tangerar och griper in i varandra.

Att göra biblioteket användarvänligt och lättillgängligt var den stora drivkraften och anledningen till att man gjort en ny hylluppställning på Jönköpings stadsbiblioteks barnavdelning. Detta verkar också vara det gemensamma målet för många bibliotek som arbetat med alternativ hylluppställning har vi sett i olika magisteruppsatser. En av bibliotekarierna som Inger Almgren intervjuat i sin magisteruppsats (2003) menar att barn frågar genremässigt och inte så mycket efter böcker skrivna av en viss författare, vilket tyder på att utbrytningar förenklar barns sökande på bibliotek.

Den alternativa hylluppställningen på Jönköpings stadsbiblioteks barnavdelning fick sin start i samband med en renovering. På Jönköpings stadsbibliotek, liksom på de flesta bibliotek, gjordes inte en undersökning av hur barnen såg på sitt bibliotek och vad de skulle vilja ha för förändringar innan den alternativa hylluppställningen gjordes. Inspirationen till förändringen kom bland annat från GÖK-projektet men framför allt från bibliotekariernas mångåriga erfarenheter av arbetet med barn- och ungdomar på olika bibliotek. Tankar på att förändra hylluppställningen fanns alltså redan och några felleveranser av hyllor ledde till funderingar på hur dessa kunde användas. Bibliotekarierna hittade en möjlighet att här ställa de böcker som för tillfället var mest efterfrågade och kallade dessa för Favoriter. Samtidigt skulle detta kunna ge bibliotekarierna större möjlighet att använda sin tid till mer krävande referensarbete. Utöver denna Favorithylla finns också på Hcg/uHc/uHce- utbrytningarna, SF-Fantasy, Klassiker, Hästböcker, Lättläst och Böcker på engelska. På Hcf-avdelningen finns Sagor och samlingar, Lättläst, Småbarnsböcker och Bilderbok-Fakta.

Bibliotekarierna arbetar aktivt med dessa hyllor och ändrar allt eftersom böckernas aktualitet förändras. Man tittar kontinuerligt på utlåningsstatistiken, gallrar och förändrar hylluppställningen efter detta. Dessutom är man noga med att skylta med och exponera böckerna i största möjliga utsträckning.

Det verkar vara så att barnen snabbt hittar till sina favorithyllor. De har inte alltid uppfattat att hyllan är en utbrytning av systemet och inte heller att hyllan kallas för Favoriter men de vet att här brukar det finnas böcker som de gillar. Detta säger något om att barn (och vi vågar påstå också vuxna) inte har någon kunskap om hur böckerna är placerade i SAB-systemet. De har inte uppfattat att detta är en utbrytning utan bara lärt sig vilka hyllor som de vanligtvis hittar bra böcker på. Barnbibliotekarierna menar ändå att många barn också hittar de böckerna som står på vanlig placering och alltså också har fått en mindre framträdande placering.

Favorithyllan bland bilderböckerna innehåller många av de böcker vi kanske skulle kalla kvalitetsböcker. Till exempel finns här böcker av Elsa Beskow, Gunilla Bergström, Astrid Lindgren, Barbro Lindgren, Arne Norlin och Max Velthuijs. Barnbibliotekarierna på Jönköpings Stadsbibliotek vill att denna hylla ska vara fylld av böcker som är barnens favoriter men den ska också vara en hjälp för föräldrar och personal på förskolor. Tar man en bok från denna hylla så vet man att man har fått en bra barnbok i handen. I boken *Barnspåret: idébok för bibliotek* skriver Anna Birgitta Eriksson att en barnavdelning i första hand ska vända sig till barnen och rätta sig efter deras behov och inte föräldrarnas eller andra vuxnas behov (1994, s 45ff). På Jönköpings barnavdelning har man försökt att arbeta efter barnens behov genom en alternativ hylluppställning av bilderböckerna men man har också velat förenkla för de vuxna som kommer för att låna åt barn.

Favorithyllan bland ungdomsböckerna skiljer sig i detta avseende från favorithyllan bland bilderböckerna. Här finns barnens och ungdomarnas favoriter, alltså de böcker som har en hög utlåningsstatistik. Biblioteket har en liberal inköpsstrategi och här återfinns böcker som vi skulle kunna kalla för populärlitteratur. Denna inställning är fortfarande inte helt okontroversiell på folkbibliotekens barnavdelningar, som ju ska erbjuda böcker och andra medier av god kvalitet. En av bibliotekarierna kommenterar också att ”en och annan vänlig men misstänksam kollega bland gästande besökare ställer sig frågande till populärlitteraturens framträdande läge”. Man kan ju tycka att detta rimmar illa med bibliotekets målsättning om kvalitetskrav men internationella, nationella och lokala handlingsplaner betonar barnperspektivet och barns och ungdomars möjlighet att påverka verksamheten. Personalen kommer därför inte med några pekpinningar utan köper in litteratur efter barnens och ungdomarnas önskemål i den starka förvissningen om att de flesta barnen läser och går vidare till annan litteratur om den också erbjuds och läslusten väl har väckts. Bibliotekarierna försöker ibland också att sätta andra böcker på favorithyllan för att exponera en särskild författare som kanske inte lånas så mycket, ofta med ett lyckat resultat. Det finns en medveten pedagogisk tanke med detta. Ett konkret exempel är när man ställde upp barn- och ungdomsböcker på engelska vid ingången till avdelningen och på så sätt ökade utlåningen av dessa böcker med 100 %.

Att sammanföra böcker till en hylla där den gemensamma länken är hög utlåningsstatistik är nog inte särskilt vanligt. Frågan är om detta begränsar barnen eller om det ökar deras intresse för biblioteken och ökar deras läslust. Barnbibliotekarierna på barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek har inte den uppfattningen att barnen bara stannar vid dessa hyllor utan menar att de sedan söker sig längre in i biblioteket där de också finner andra böcker. Detta framkom också i den enkätundersökning vi gjorde. Namnet Favoriter i sig kan upplevas som begränsande för vems favoriter är det? Naturligtvis är det många barns favoriter som avspeglar sig i utlåningsstatistiken men det finns faktiskt barn som väljer andra favoriter. Kanske hade ett annat namn stämt bättre överens med syftet på hyllan, kanske Populära böcker.

Den så kallade Killhyllan som finns på barnavdelningen är ett modigt och framåttänkande grepp. Naturligtvis också en aning svår för finns det verkligen litteratur bara för killar eller litteratur bara för tjejer? Naturligtvis inte, även om all erfarenhet och all utlåningsstatistik visar att till exempel hästböcker lånas mest av tjejer. Detta visar i alla fall att barnbibliotekarierna på Jönköpings stadsbibliotek arbetar flexibelt och med en vilja att hitta lösningar och metoder på hur barn ska lockas till biblioteket och öka deras läslust och läsvana.

På bilderboksavdelningen tycker vi nog att man kan ifrågasätta införandet av en Favorithylla. Det positiva med denna hylla är att det underlättar för personal från förskolor och föräldrar men kanske styr man barnen lite väl mycket genom att ge dessa böcker en så framträdande plats till skillnad från vanliga bilderböcker. Många barn har en förbluffande förmåga att välja bra bilderböcker helt av sig själva. Bäckius skriver i sin magisteruppsats att biblioteket i Sala faktiskt tagit bort utbrytningar för att man upplever att detta begränsar både barnen och böckerna (Bäckius 2003, s. 45). Utbrytningen Småbarnböcker fyller en viktig funktion. Det är inte lätt att hitta de böcker som passar ett barn som är för stor för pekböcker men för liten för många vanliga bilderböcker.

Nedan redovisar vi vår tredje frågeställning som handlade om hur den nya hylluppställningen fungerar för personalen och låntagarna på biblioteket.

Personalen, både barnbibliotekarierna och bokuppsättaren, är positiva till det nya hyllsystemet på barnavdelningen. De menar att barnen hittar lättare men att de också har underlättat för personal från förskolor och skolor, föräldrar och bibliotekets resterande personal som kanske inte alltid är pålästa på barn- och ungdomslitteratur. Viss svårighet att hitta rätt bland hyllorna finns det hos ovana bokuppsättare. Ändå underlättas deras arbete av återlämningsmaskinen som sorterar böcker på olika vagnar.

Enkätundersökningen visar också att barnen och ungdomarna är positiva till den alternativa bokuppställningen. De har ofta inte uppfattat systemet men de

hittar ändå de böcker de söker. 77 % av de tillfrågade barnen och ungdomarna svarar att de ofta hittar vad de söker, 15 % hittar alltid vad de söker. 41 % av barnen svarar att de går till Favorithyllan först och lika många svarar att de söker lite överallt efter böcker. Ungefär 2/3 av de tillfrågade barnen har inte uppfattat den alternativa hylluppställningen eller vad utbrytningshyllorna kallas men de har lärt sig var de brukar hitta bra böcker eller så söker de runt på måfå. Detta stämmer också överens med teorier om hylluppställning i litteraturen. En låntagare ska inte behöva förstå systemet för att kunna dra fördel av det (Marcella & Newton 1994, s.160 f).

De flesta barnen är nöjda med barnavdelningen och uppger att de finns ett stort och bra utbud av böcker. Det verkar alltså som om låntagarna inte riktigt ser och förstår den alternativa hylluppställningen men de kan i alla fall dra fördelar av den då de ofta eller alltid hittar vad de söker. Hyllornas exponering och skyltningen verkar vara faktorer som har stor betydelse. Detta har vi också sett i de magisteruppsatser vi läst. Karlsson och Moze Vidmars uppsats från 1997 visar att deras undersökta bibliotek anser att skyltningen är värdefull för låntagarna (s. 44f) likaså framkommer detta i Blombergs uppsats från 1999, där det undersökta biblioteket arbetat med skyltar i klarspråk och inga koder eller notationer (s. 21).

Vi ser den alternativa hylluppställning på Jönköpings stadsbibliotek som ett lyckat projekt. Personalen på barn- och ungdomsavdelningen har tagit till sig idéer och impulser från forskning, tidigare erfarenheter från andra bibliotek och utifrån ett barnperspektiv hittat ett eget och flexibelt system för hylluppställning av skönlitteratur. Hela projektet har varit möjligt eftersom barnbibliotekarierna verkar ha en samsyn och aktivt arbetar utifrån bibliotekets handlingsplan. Samtidigt som man är lyhörd för barnens önskemål, experimenterar man också med nya omplaceringar för att marknadsföra och lyfta fram viss litteratur.

Det verkar pågå en ständig diskussion om hur man kan förändra och utveckla avdelningen. Man är inte heller rädd för att pröva nya och ibland kanske kontroversiella metoder för att vinna nya läsare. Försöket med Killhyllan är ett exempel på detta.

Varje generation måste vinnas för litteratur och läsning och folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet är av vital kulturpolitisk betydelse (*Mål- och handlingsprogram för barn och ungdomsbiblioteksverksamheten i Jönköpings kommun* 2001).

Mellan åren 2001 och 2004 ökade utlåningen av böcker på barn- och ungdomsavdelningen med 16 246 lån. Det kan naturligtvis vara en tillfällighet att denna ökning sammanfaller med omorganisationen på avdelningen. Tillsammans med den positiva responsen från barnen som bibliotekarierna

upplevt och som vår enkät också avspeglar anser vi det dock troligt att den nya hylluppställningen spelat en betydande roll för de positiva utlåningssiffrorna.

I litteraturen har vi också kunnat läsa om hur viktigt det är med barnanpassade ämnesord och kataloger för barn med enkla sökvägar och tilltalande layout. I våra intervjuer anser bibliotekarierna att även om många barn är datavana idag har de svårt att förstå systemet i katalogen. Det beror dels på ett komplicerat söksystem i flera led och dels på att många missvisande ämnesord i katalogen försvårar återvinning. I januari 2006 fick Jönköpings stadsbibliotek den barnopac som man länge planerat för. Det hade naturligtvis varit intressant att undersöka, om och i så fall hur, den nya katalogen eventuellt förändrar barnens sökstrategier på biblioteket. Det ligger dock utanför vår tidsram att gå vidare med detta.

7.5 SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Syftet med vår uppsats är att genom en fallstudie undersöka Jönköpings stadsbiblioteks barnavdelning som hittat ett alternativt sätt att ordna bibliotekets barnmedier. Vi formulerade följande frågeställningar:

- Varför har biblioteket gjort en ny hylluppställning och hur ser det nya systemet ut?

Anledningen till den nya hylluppställningen var att utifrån barnens behov göra biblioteket mer lättillgängligt och låntagarvänligt.

De mest efterfrågade böckerna på Hcg/uHc/uHce-avdelningen placerades på en framträdande plats i biblioteket under namnet Favoriter. Utöver denna Favorithylla finns också utbrytningarna Favoriter-Sport/Manga, SF-Fantasy, Klassiker, Hästböcker, Lättläst och Böcker på engelska. På Hcf-avdelningen finns Sagor och samlingar, Lättläst, Småbarnsböcker och Bilderbok-Fakta.

- Vilka tankar ligger bakom och varifrån har inspirationen hämtats?

Bibliotekarierna hade länge haft tankar och funderingar kring en alternativ hylluppställning och en felleverans av några hyllor resulterade i att den speciella Favorithyllan skapades. Inspirationen hämtades främst från bibliotekariernas egna erfarenheter av arbete med barn på olika bibliotek men i viss mån också från bl a GÖK-projektet.

- Hur fungerar det nya systemet för de anställda och hur fungerar det för låntagarna?

Våra intervjuer med bibliotekarierna och en enkät bland låntagarna visade att den nya hylluppställningen verkar fungera bra för både personalen och

låntagarna. Personalen får tid över till mer krävande referens uppgifter och barnen hittar lätt vad de söker även om de flesta inte verkar förstå vilka utbrytningar som gjorts. Bibliotekarierna arbetar aktivt och flexibelt med hylluppställningen och ändrar allt eftersom böckernas aktualitet förändras.

8 SAMMANFATTNING

Denna uppsats handlar om klassifikationssystem och hur ett klassifikationssystem ser ut på den faktiska fysiska hyllan på barnavdelningar. I litteraturstudierna har vi läst om kunskapsorganisation utifrån informationsåtervinningsprocessen och behandlar där kunskapsorganisation och katalogisering, klassificering och indexering i ett återvinnings- och barnperspektiv.

Vi redovisar några försök till alternativ hylluppställning både internationellt och i Sverige men vi har särskilt riktat in oss på svenska förhållanden. Vi har tittat på hur ett bibliotek har hittat en alternativ hylluppställning, alltså en placering av medierna i en från SAB:s avvikande ordning. Ett biblioteks placering av medierna på hyllorna är viktig trots att vi idag har online-kataloger som vägleder oss till det dokument vi söker.

Ett klassifikationssystemets främsta uppgift är att vi ska kunna återvinna den information vi organiserat. Här spelar hyllplaceringen en avgörande roll då de flesta låntagare söker direkt bland hyllorna. Vår undersökning har vi förlagt till en barnavdelning därför att vår uppfattning är att en barnavdelning inte kan kopiera en vuxenavdelning utan måste beakta barns tankemönster och verklighetsuppfattning.

Vi har tittat på hur barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek placerar sina medier, särskilt har vi riktat in oss på skönlitteraturen. Önskan är att göra biblioteket mer lättillgängligt, självinstruerande och låntagarvänligt. Genom att intervjua barnbibliotekarierna har vi fått svar på våra frågor och för att också få en kompletterande bild valde vi att dessutom genomföra en enkätundersökning bland låntagarna.

Barnavdelningen på Jönköpings stadsbibliotek totalrenoverades i början på 2000- talet och detta medförde att barnbibliotekarierna började fundera på en alternativ hylluppställning. Barnavdelningen har arbetat med att dela in skönlitteraturen i olika avdelningar. På Hcf-avdelningen står böckerna i fem olika kategorier; Sagor och samlingar, Lättläst, Favoriter, Småbarnsböcker och Bilderbok-Fakta. På Hcg och uHc/uHce-avdelningen finns kategorierna Favoriter, Favoriter-Sport/Manga, SF-Fantasy, Klassiker, Hästböcker, Lättläst och Böcker på engelska.

Den utbrytningen som är särskilt speciell med Jönköpings stadsbibliotek är Favoriter. På Hcg/uHc/uHce samlas böcker som är efterfrågade och som har hög utlåningsstatistik. Här finns Kittyböcker, Tvillingarna och Sune och Bert-böckerna. På Favorithyllan på bilderboksavdelningen finns Alfons Åberg, Nicke Nyfiken och Rut och Knut-böckerna.

Barnbibliotekarierna på Jönköpings stadsbibliotek är nöjda med den alternativa hylluppställningen men poängterar att detta är ett arbete i en ständigt pågående process. Man upplever att det nya systemet har underlättat för barnen men också för personal från förskolor och skolor, föräldrar och också för den egna personalen som kanske inte alltid är så pålästa på barn- och ungdomslitteratur. De barn som svarade på enkäten är också nöjda med böckernas placering på barnavdelningen. Inte många har noterat vilka utbrytningar som finns eller vad de heter men de allra flesta vet vilken hylla de ska gå till för att hitta en bra bok.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

OTRYCKT MATERIAL I UPPSATSFÖRFATTARNAS ÄGO

Utskrift av inspelade intervjuer med:

Johanna Billvén på Jönköpings bibliotek 2004-06-28

Rune Staaf på Jönköpings bibliotek 2005-11-11

Utskrift av skriftlig intervju med:

Staffan Jansson per mail 2005-11-17

Enkäter insamlade under perioden 2005-11 och 2006-01

Anteckningar från samtal med bokuppsättare 2005-11-11

Mål- och handlingsprogram för barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten i Jönköpings kommun 2001-09-03

TRYCKT MATERIAL OCH ELEKTRONISKA KÄLLOR

Almgren, Inger (2003). *Alternativ uppställning av böcker på skolbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:43).

Att indexera skönlitteratur: barn- och ungdomslitteratur (2004). Stockholm: Svensk Biblioteksforening: Specialgruppen för indexering av skönlitteratur.

Att indexera skönlitteratur: handledning (2004). Stockholm: Svensk Biblioteksforening: Specialgruppen för indexering av skönlitteratur.

Barn frågor – kan biblioteket svara?: Om referensarbete för barn och ungdomar (2000). Stockholm: Länsbiblioteket.

Barnspåret: idébok för bibliotek (1994). Lund: Bibliotekstjänst.

Beghtol, Clare (1994). *The Classification of Fiction: the Development of a System Based on Theoretical Principles*. Metuchen N.J.: Scarecrow.

Benito, Miguel (2001). *Kunskapsorganisation: en introduktion till katalogisering, klassificering och indexering*. Borås: Tarancos bokförlag.

Bergqvist, Christer & Herstad Jan (1992). GÖK-projektet. Ingår i *Biblioteket som serviceföretag: kunden i centrum*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden. (FRN, Rapport nr 92:4). S. 31-41.

Berntsson, Göran (1994). *Klassifikation enligt SAB-systemet: ett läromedel*. Borås: Tarancos bokförlag.

Blomberg, Barbro (1993). Vi måste pröva nya tankar. *Biblioteksbladet*, nr 1, s. 10-11.

Blomberg, Christina (1999). *Att bryta sig loss från SAB-klassifikationen*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 1999:12).

Bäckius, Kajsa (2003). *Hylluppställning och klassifikation på barnbibliotek: en studie av alternativa sätt att organisera litteratur för barn*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Uppsala universitet, institutionen för ABM, estetik och kulturstudier/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:170).

Denscombe, Martyn (2000). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Enarsson, Ann & Heinlaid, Lone (1997). *När SAB-systemet möter verkligheten : en studie av SAB-systemet med utgångspunkt i hylluppställningen på svenska folkbibliotek*. Lund : Lunds universitet. (BIVILs skriftserie, 1997:6).

Eriksson, Anna Birgitta (1994). Barnbibliotekets uppgifter. Ingår i *Barnspåret: idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. S. 43-46.

Evaluating the GÖKproject: the Innovative of the Swedish Library System (1995). Stockholm: Statens Kulturråd. (Rapport från Statens Kulturråd 1995:4).

FN:s konvention om barnets rättigheter (Camilla Magnusson Webbansv.).
http://www.unicef.se/fakta/barnkonventionen/barnkonventionen_hela_texten
/ [2006-10-15]

Hansson, Joacim (1995). *Tillblivelsen av "Klassifikationssystem för svenska bibliotek"*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 1995:6).

Herstad, Jan (1992) Gök-projektet: Hur det hela började. *Biblioteksbladet*, nr 5, s. 146-147.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Jansson, Eiler (1994). *Ämnesord : kompass i bokskogen: ämnesord för barn*. Stockholm: SAB:s barn- och ungdomskommitté.

Jönköpings stadsbiblioteks hemsida (2006-08-14). (Staffan Jansson Webbansv.). <http://lingonline.jonkoping.se/stadsbibl.htm> / [2006-10-15]

Jönköpings stadsbiblioteks äppelhylla (2006-09-27). (Staffan Jansson Webbansv.). <http://lingonline.jonkoping.se/appelhyll2.htm> / [2006-10-15]

Kampenprojektet: en studie av fem bibliotek på uppdrag av Statens Kulturråd (1994). Hans Holmqvist, Louise Limberg, Sten Furhammar, Per-Olof Thång. Borås: Högskolan i Borås. (Rapporter och publikationer från Högskolan i Borås, 1994:1).

Karlsson, Martina & Moze Vidmar, Sonja (1997). *Biblioteksförändring: personal och besökares upplevelse av den förändrade biblioteksmiljön och medieuppställningen i Tranemo samt en jämförande undersökning av medieuppställningen blandbesökare på biblioteken i Skara och Lerum*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 1997:11).

Klassifikationssystem för svenska bibliotek (1997). 7. uppl. Lund: Bibliotekstjänst.

Lundgren, Lena (2000a). Barn beskriver böcker. Ingår i *Barn frågor – kan biblioteket svara?: Om referensarbetet för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket. S. 57-71.

Lundgren, Lena (2000b). Barn frågor på bibliotek. Ingår i *Barn frågor – kan biblioteket svara?: Om referensarbete för barn och ungdomar*. Stockholm: Länsbiblioteket. S. 33-57.

Mannerheim, Ylva (1993). Brukarnas eller personalens bibliotek?. *Biblioteksbladet*, nr 4, s. 118-120.

Marcella, Rita & Newton, Robert (1994). *A New Manual of Classification*. Aldershot: Gower.

Olsson, Annika & Olsson, Kerstin (2002). *Alternativ hylluppställning: en undersökning av hylluppställning och biblioteksmiljö på Västerviks stadsbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2003:33).

På barns och ungdomars villkor: Svensk biblioteksförnings rekommendationer för folkbiblioteks barn- och ungdomsverksamhet (2003). Stockholm: Svensk biblioteksförning: Specialgruppen för barnbiblioteksverksamhet.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur.

Rowley, Jennifer (1995). *Organizing Knowledge: an Introduction to Information Retrieval*. Aldershot: Gower Hants.

Rutqvist, Anna Christina (1994). GÖK-projektet: en låntagaranpassning av medier, lokaler och organisation. Ingår i: Dickens, Eva & Rutqvist, Anna Christina (red). *Stadsbiblioteket i Örnsköldsvik*. Örnsköldsvik: Kultur- och fritidsnämnden. S. 42- 62.

Rutzen, Ruth (1952). Shelving for Readers. *Library Journal*, vol 77, s. 478-482.

Rydsjö, Kerstin (1994). Barnspåret i backspegeln. Ingår i *Barnspåret: idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst. S. 15-25.

Sapiie, Jacquelyn (1995). Reader-interest Classification: the User-friendly Schemes. *Cataloging and Classification Quarterly*, vol 19:3/4, s. 143-155.

Soergel, Dagobert (1985). *Organizing Informaton: Principles of Data Bas and Retrieval Systems*. London : Academic Press.

Trost, Jan (2001). *Enkäthandboken*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, Jan (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

BILAGA 1

INTERVJUMALL

Inledning

Hur länge har du arbetat som bibliotekarie?
Hur länge har du arbetat på Jönköpings stadsbibliotek?
Vilka arbetsuppgifter har du på biblioteket?

Klassifikation-hylluppställning

Vad är de viktigaste funktionerna med ett klassifikationssystem?
(Katalog? Hylluppställning?)
Har funktionen ändrats under årens lopp med tanke på datorisering och nya sökmöjligheter?

Alternativ hylluppställning

Varför har ni valt att göra utbrytningar?
När gjorde ni utbrytningarna?
Vilka låntagargrupper har ni särskilt tänkt på när ni gjort dessa alternativa hylluppställningar?
Varifrån kommer impulserna? (Läst eller hört om det? Besökt andra bibliotek?
Egna idéer?)
Vilka faktorer är avgörande för en boks placering?

Utvärdering

Har det gjorts någon utvärdering av den nya hylluppställningen?
Vad har blivit bättre/sämre för personalen och låntagarna tycker du?
Vilka problem har ni upplevt?

Avslutning

Vilka förändringar skulle du vilja göra i ett framtidsperspektiv?

BILAGA 2

1. Är du

- en flicka
- en pojke?

2. Hur gammal är du? ____år.

3. Hur ofta är du på biblioteket?

- Varje vecka
- Varje månad
- Några gånger om året
- Annat _____

4. Vad brukar du göra på biblioteket?

- Låna böcker
- Läsa tidningar
- Söka fakta till skolarbetet
- Annat _____

5. Brukar du hitta böcker du vill läsa på biblioteket?

- Alltid
- Ofta
- Ibland
- Aldrig

6. Hur brukar du göra för att hitta böcker du vill läsa?

- Söker på hyllorna lite hur som helst
- Söker i datorn
- Frågar personalen
- Annat sätt _____

7. Här på biblioteket är vissa böcker uppställda efter teman.
Vilket/Vilka teman har du lagt märke till?

Hästböcker

Science fiction

Favoriter

Klassiker

Annat tema _____

Vet inte

8. Vilka teman skulle du vilja ha? _____

9. Vad tycker du om temahyllorna? _____

Varför _____